

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Niger Delta, alebo ako prežiť ropu

Niger Delta or how to survive the oil

Bc. Jana Bayerlová

Diplomová práca

2009

zadanie 1.strana

zadanie 2. strana

Prehlasujem:

Túto prácu som vypracovala samostatne. Všetky literárne pramene a informácie, ktoré som v práci využila, sú uvedené v zozname použitej literatúry.

Bola som zoznámená s tým, že sa na moju prácu vzťahujú práva a povinnosti vyplývajúce zo zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a hlavne skutočnosti, že Univerzita Pardubice má právo na uzatvorenie licenčnej zmluvy o využití tejto práce ako školného diela podľa § 60 odst. 1 autorského zákona, s tým, že ak dôjde k užitiu tejto práce mnou alebo bude poskytnutá licencia o užití inému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávnená odo mňa požadovať primeraný príspevok na úhradu nákladov, ktoré na vytvorenie diela vynaložila, a to podľa okolností až do ich skutočnej výšky.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v Univerzitnej knižnici Univerzity Pardubice.

Podakovanie:

Za ochotnú pomoc pri tvorbe diplomovej práce a odborné vedenie by som veľmi rada poďakovala PhDr. Petrovi Skalníkovi, Csc.. Moja vďaka patrí i sestre, ktorá bola prvým kritikom tohto diela a pomohla mi so záverečnou korektúrou. A v neposlednom rade moje uznanie náleží všetkým obyvateľom Dely Nigeru, predovšetkým rodine z Port Harcourt, ktorá mi bola počas výskumu oporou a zdrojom neoceniteľných informácií.

ANOTÁCIA

Diplomová práca je vypracovaná na základe výskumu, ktorý prebehol v rozmedzí piatich mesiacov v Port Harcourte, čo je hlavné mesto Rivers State a zároveň aj ropné industriálne centrum celej Nigérie. Cieľom výskumu je, skrz stratégie, aké si ľudia vyberajú na to, aby prežili nigérijskú každodennosť, ukázať obraz štátu a militantov ako konštrukt, ktorý je plne rovnocenný s realitou. Ako metódy výskumu boli použité zúčastnené pozorovanie a otvorené neštruktúrované rozhovory.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Delta Nigeru, militantné skupiny, ropa, extraktívna ekonomika, fiškálny federalizmus, stratégia prežitia, pentakostalizmus

TITLE

Niger Delta or how to survive the oil

ANNOTATION

This diploma thesis is elaborated on the basis of the research which was performed in Port Harcourt during 5 months. Port Harcourt is capital city of the Rivers State, as well as, oil industry center of whole Nigeria. The aim of the research was to show the image of the state and militants as a part of daily reality using strategies by which people try to survive Nigerian's routine. Used methods was involved observation and opened non-structural dialogs

KEYWORDS

Niger Delta, militants, oil, extractive economy, fiscal federalism, strategy of the survive, pentecostalism

If History IS "Time," as it claims to be, then the uprising is a moment that springs up and out of Time, violates the "law" of History. If the State IS History, as it claims to be, then the insurrection is the forbidden moment, an unforgivable denial of the dialectic, shimmying up the pole and out of the smokehole, a shaman's maneuver carried out at an "impossible angle" to the universe. History says the Revolution attains "permanence," or at least duration, while the uprising is "temporary." In this sense an uprising is like a "peak experience" as opposed to the standard of "ordinary" consciousness and experience. Like festivals, uprisings cannot happen every day, otherwise they would not be "nonordinary." But such moments of intensity give shape and meaning to the entirety of a life. The shaman returns, you can't stay up on the roof forever, but things have changed, shifts and integrations have occurred, a difference is made.

Hakim Bay, TAZ

OBSAH

ÚVOD	9
METODOLÓGIA	10
Čas, lokalita a metódy výskumu	11
História výskumu a zázemie	12
Etika výskumu	19
Rešerš literatúry	20
ETNICKÉ POZADIE	22
Predkoloniálne obdobie	22
Koloniálne obdobie	24
Samostatnosť	26
Ropa	27
EKONOMICKÉ POZADIE	29
Rentiersky štát	29
Spor o kontrolu	32
Neformálna ekonomika ako stratégia	34
POLITICKÉ POZADIE	38
Dve hnutia a dva prístupy	38
Štát, ktorý zlyhal?	43
Silná spoločnosť, alebo slabý štát?	47
Prezident	50
NÁBOŽENSTVO	52
Leadership	53
Náboženstvo ako biznis	54
Juju	56
ZÁVER	58
LITERATÚRA	60
INTERNET	62

ÚVOD

Delta Nigeru je krajina, ktorej bolo do vienka nadelené mnoho. Na jej území sa rozprestiera najrozsiahlejších mangrovový prales v Afrike, biodiverzita je pokladaná za jednu z najväčších na svete, o úrodnosti pôdy ani nehovorím a bohaté zásoby ropy a zemného plynu určite tiež nie sú nezanedbateľným darom od matky prírody. Keď cestujete krajinou, máte pocit, že tak nejako asi vyzeral raj za čias Evy a Adama. Avšak realita je pri bližšom pohľade trochu iná. Zo 70 000 km² na ktorých sa delta rozprestiera je 200 km² pralesa nenávratne zničených ropou.¹ Za posledných 20 rokov do riek a pôdy uniklo 4 milióny barelov ropy, to znamená, že sú nepoužiteľné pre miestne komunity k pestovaniu plodín a rybolovu. Environmentálna degradácia sa samozrejme peňažne vyčíslieť nedá, ale lokálni obyvatelia nikdy nevideli ani finančné kompenzácie, ktoré ropné spoločnosti boli, a stále sú, nútené platiť. Prostriedky smerované na podporu infraštruktúry, vzdelávania, zamestnanosti, akýmsi zázrakom nikdy nedoputujú k cieľu. Obyčajný rybár čaká na brehu rieky, pokrytej ropnými škvrnami bez vody elektriky a použiteľnej cesty, zatiaľ čo my sa bavíme o 50 až 100 biliónoch dolárov, ktoré v priebehu posledných 35 rokov zmizli z povrchu zemskeho.² V Nigérii sa tradujú povesti o rodinách, ktorých prapravnúčatá nikdy nebudú musieť pohnúť ani prstom a stále budú žiť zo ziskov z ropy.

Objektom môjho výskumu však neboli ani militanti, ktorí proti takýmto podmienkam bojujú, ani štátny aparát, ale ľudia, ktorí sú nútení žiť medzi nimi a pod ich vplyvom. Napriek tomu, akému bezpráviu, korupcii a násiliu sú Nigérijčania v každodennom živote vystavení, stále na vás jednotliví ľudia

¹Lubeck, Watts, Lipschutz: Convergent Interest: U.S. Energy Security and the Securing of Nigerian Democracy, Centre For International Policy, Washington DC 2007

² Tamtiež

budú robiť dojem, že sú pohostinní, ako keby mali všetkého nadbytok, a dobre naladení s úsmevom na perách až máte pocit, že ste jediný, kto tú realitu okolo seba vidí. Preto som sa rozhodla skúmať stratégie, aké obyvatelia Delt volia, aby si takýto životný štýl mohli dovoliť. Ako sa vyrovnávajú so situáciou, kedy voda, električka a infraštruktúra nie sú samozrejmosťou, i keď sú si vedomí toho, že v iných krajinách, ktoré majú oveľa menej zdrojov než Nigéria, takéto problémy nemajú. Ako sa dá s pozitívnym prístupom prežiť tridsať policajných kontrol denne. Alebo platiť dane s vedomím, že neexistuje žiadna podpora v nezamestnanosti, dôchodok, či iné sociálne dávky. Ako sa dá zvyknúť na úplnú bezmocnosť, ktorú pocítite pri každom styku s nie len štátnou autoritou, ktorá vám môže beztrešne podpáliť dom, alebo obchod. Ako sa prispôbiť situácii, kedy na to, aby ste sa presadili (dostali na školu, zamestnanie..), nestačí talent, ale je nutné mať výborný talent, peniaze a niekoho, kto za vami bude stáť. A takto by som mohla pokračovať ešte veľmi dlho. Cieľom môjho výskumu je, skrz stratégie aké si ľudia vyberajú, na to, aby prežili nigérijskú každodennosť, ukázať obraz štátu a militantov ako konštrukt, ktorý je plne rovnocenný s realitou.

METODOLÓGIA

V tejto kapitole by som chcela rozobrať jednak metodológiu výskumu, ale i problémy s ňou spojené a moje vlastné názorové stanovisko a zámer výskumu, s ktorým som do Nigérie prišla. Pretože to, ako výskum prebiehal, bolo silne ovplyvnené nielen sociálne-politickou situáciou v oblasti, ale aj mojím subjektívnym vnímaním na jednej strane, a tým, ako mňa vnímali ostatní, na strane druhej. Pre lepšie pochopenie preto zmienim i zázemie, v ktorom som bývala a pracovala. Záver bude venovaný etike výskumu a rešerši literatúry.

Čas, lokalita a metódy výskumu

Výskum prebehol v období mesiacov marec až september 2008. Bývala som v meste Port Harcourt, kde som strávila i väčšinu svojho pobytu. V snahe získať kontext nielen urbánneho prostredia, som sa na týždeň pripojila k nigérijskej neziskovej organizácii, ktorá cestovala po vidieckych komunitách a poskytovala bezplatnú zdravotnú starostlivosť. A aby som lepšie porozumela miestnej dichotómii moslimského severu a kresťanského juhu, medzi ktorými vládne antipatia ani nie tak náboženská ako politická, vydala som sa na niekoľko dní do mesta Jos.

Aj keď som sa počas polročného výskumu stretla s rôznymi ľuďmi, najviac času som trávila v práci, s rodinou a vysokoškolskými študentmi, kedy som sa stretávala hlavne s, v Nigérii nepočetnou, strednou triedou. Ich spoločnou črtou, bol veľký význam, ktorý prikladali vzdelaniu. Taktiež práca, ktorú chápali ako prostriedok nielen k zabezpečeniu vlastného života a života rodiny, ale aj ako cestu, ako zmeniť sociálne podmienky v krajine a averzia voči materiálnej nenásytosti. Takáto charakteristika určite neplatí pre všetkých, avšak vystihuje strednú triedu lepšie než tá finančná, keďže rozdiel medzi zárobkom učiteľa a malého podnikateľa je väčšinou značný (v prospech podnikateľa samozrejme), pričom obidvaja môžu zdieľať podobné názory.

Téma výskumu sa rodila na mieste, takisto ako i metódy. Po preštudovaní prvých textov o ťažbe ropy v Nigérii a nepokojoch, ktoré ju sprevádzajú, som nadobudla dojem, že protesty prebiehajú viac na úrovni sociálnych hnutí, než militantných skupín. Preto som do delty cestovala s nádejou, že sa mi podarí urobiť výskum priamo o skupinách, ktoré bojujú proti znečisteniu a korupcii plynúcich z ťažby. Zaujímali ma hlavne ich vnútorné motivácie, čo človeka

vedie k tak radikálnemu rozhodnutiu a čo si od neho sľubuje. I keď som sa celý čas snažila nájsť kontakt na ľudí zainteresovaných v proteste, bolo mi jasne naznačené, že jediný spôsob, ako by som sa s nimi mohla stretnúť, je, že by ma uniesli. Takže som si radšej vybrala preformulovanie výskumnej otázky. Témou výskumu sa stali stratégie obyčajných ľudí, ktorí musia žiť v prostredí, kde vláda súťaží o zdroje zo ziskov z ropy s ďalšími sociálnymi organizáciami. Pričom som sa snažila cez názory a zážitky konkrétnych ľudí vytvoriť obraz štátu a militnatov tak, ako ho vnímajú oni.

Pre tento cieľ sa najvhodnejšou metódou stali otvorené neštruktúrované rozhovory. Keďže môj okruh respondentov nebol neobmedzený, skôr než na množstvo interview som sa sústredila na ich hĺbku a poznanie zázemia jednotlivcov. Ako užitočné sa ukázali i opakované rozhovory, kedy veľmi záviselo v akej situácii a z akej pozície som kládla otázky. Ak som sa ako turista pýtala na bezpečnosť v krajine, ľudia reagovali trochu podráždene a nepripúšťali, že by Nigéria bola v zlej situácii, avšak keď som sa ako antropológ zaujímala o protestujúcich mladíkov, reakciou boli jednoznačné sťažnosti kvôli militarizácii regiónu. Opakované diskusie na rovnakú tému stále s tým istým človekom dotvárali o jednotlivých problémoch oveľa komplexnejší pohľad. K rozhovorom som sa potom pokúsila prístupíť ako k naráciám a identifikovať v nich určité diskurzy, pomocou ktorých chcem ilustrovať prístup obyvateľov delty Nigeru k ich sociálnej politickej a ekonomickej realite.³

História výskumu a zázemie

Ubytovanie v nigérijskej rodine a prácu dobrovoľníka pre katolícku misiu, ktorú viedli dve írské sestry, mi za poplatok sprostredkovala študentská

³ Silverman, D.: Ako robiť kvalitatívny výskum, Ikar, Bratislava 2005

organizácia AIESEC. AIESEC má svoje lokálne kancelárie na väčšine univerzít vo svete a pomáha študentom zlepšovať ich organizačné a manažérske schopnosti, a to v domácom i zahraničnom prostredí. Pravdepodobne najvýraznejšou aktivitou sú práve zahraničné stáže s celosvetovou pôsobnosťou (manažérske, technické, učiteľské a rozvojové), kde AIESEC pôsobí ako sprostredkovateľ medzi študentom a firmou, kde sa chcete zamestnať. Plán, s ktorým som do AIESEC-ku vstupovala bol jasný. Násť si prácu v Nigérii spolu s istou podporou ohľadne bývania, a úvodnou pomocou zorientovať sa v novom prostredí. Netušila som, že okrem tejto pomoci, ktorú AIESEC splnil výborne, budem vyškolená i ohľadne toho, ako zvládať cudziu kultúru a kultúrny šok, pričom slovo cudzí nadobúdalo chvíľami význam prinajmenšom „niekde na Plute“ a šok sa rovnal ťažkej depresii. Pretože táto organizácia nemá za cieľ len pomáhať študentom budovať ich kariéry, ale aj budovať porozumenie a toleranciu medzi rôznymi kultúrami, povinná je i pravidelná družba medzi domácimi a zahraničnými stážistami. Študenti z Port Harcourt našťastie mierne ideologický podtext AIESECU ignorovali a keďže som bola i jediný stážista, tak som sa družiť nemala s kým, respektíve mohla som sa družiť s kým som chcela.

Pred príchodom som si so slečnou, ktorá mala na starosti môj prípad, vymenila pár emailov a bola som upozornená na zhoršenú bezpečnostnú situáciu v krajine.

I also hope you fully understand what it entails coming to Port Harcourt? Rivers State is the heart of the Niger Delta region, you can look up more information on the net. It is an oil city in the southern part of Nigeria. There have been slight problems in some parts of the state, as a result of lack of social responsibility by oil companies here towards the local communities and hence the youths in these communities revolt. I am explaining this because i know that Nigeria ,sadly, in general does not have such a good image internationally, and i want you to know that coming to Port Harcourt particularly is somewhat of a risk.

Po tomto emaily bolo rozhodnuté, pričom nepriamo ovplyvnil i výber výskumnej témy. Moje romantické ja pri kombinácii slov revolta a riziko zaplesalo a predstavilo si ako bojuje s mladými militantami proti nadnárodným ropným spoločnostiam. Moje racionálne ja začalo študovať všetku možnú literatúru, ktorú som zohnala. Históriu krajiny, archeologické pamiatky, konflikt medzi nadnárodnou ropnou spoločnosťou Shell a domácimi obyvateľmi, populárne hudobné videá na youtube, ale i etnické, politické, ekonomické, náboženské... a iné aspekty krajiny. Všetko sa ukázalo málo a trochu inak. Nič z novonadobudnutých znalostí mi nepomohlo čeliť totálnemu nedostatku elektriny, neexistencii máp a mestskej hromadnej dopravy, pochopiť systém chaosu a rozumieť nigérijskej angličtine. Moje vedomosti o krajine síce z času načas žali spoločenské úspechy, ale praktický život bol zo začiatku veľmi problematický. Nedostatok elektriky je hlavnou brzdou nigérijskej ekonomiky, avšak pre mňa osobne to bola jedna z ľahších prekážok. V prvom rade vás naučí ceniť si niečo, čo považujete za samozrejmosť ale hlavne vás naučí, ako každé sťažené podmienky, flexibilita a improvizácii. Podobne i orientácia v priestore, keď nemáte žiadnu mapu a nefunguje žiadny zjavný dopravný systém. Pomaly sa však naučíte vyjednávať cenu s taxikármi na motorkách zvaných okada, ktorých je všade neúrekom, začnete rozlišovať, ktoré auto je taxík a ktoré nie, zistíte, že zhľuky ľudí na križovatkách, nie sú náhodné, ale čakajú na mikrobus, nezrozumiteľne pokrikujúci mladíci nie sú miestni výtržníci, ale volajú názvy miest a ulíc, kam majú s dopravným prostriedkom namierené. Keď preniknete do dopravného organizmu pochopíte i časť toho, ako miestni ľudia uvažujú, nehovoriac o tom, že sa naučíte, ako cestovať po meste.

Ďalším náhľadom do toho, ako ľudia uvažujú, bol jazyk. Spočiatku som naozaj dokázala hodinu nezúčastnene počúvať rozhovor uvažujúc nad tým či je vedený v nejakom z miestnych jazykov, alebo v angličtine. A samozrejme, že

to bola vo väčšine prípadov angličtina. Pidgin, alebo broken english je nigérijská angličtina s mnohými variáciami podľa toho, v akom meste, alebo oblasti sa nachádzate. Broken sama o sebe, je nevyčerpatelňnou témou, pre ktorú je táto práca nedostatočným priestorom. Preto sa pokúsim len o stručnú charakteristiku v súvislosti s mojím výskumom. Ide o extrémne rýchlo sa vyvíjajúci jazyk, ktorý nemá žiadnu kodifikovanú podobu a tým pádom ani žiadne mantinely. Pidgin vzniká a mení sa v každodennej komunikácii. Angličtina tvorí len platformu, s ktorou sa denne hrá 150 miliónov Nigérijčanov. Často funguje na asociatívnom princípe, využíva metafory a mnohokrát nemá inú funkciu než čisto zvukomalebnú, kedy je angličtina modifikovaná len z dôvodu, že pidgin znie proste lepšie. Okrem toho, že je integračným a identifikačným prvkom, má i stratifikačný potenciál. Jasná sociálna hranica existuje medzi ľuďmi, ktorí ovládajú spisovnú angličtinu a pidgin a tými, ktorí rozprávajú len pidgin. V takom prípade je pidgin považovaný za niečo „zaostalé“, spojované s nevzdelaným vidieckym obyvateľstvom. Mnoho ľudí preto používa spisovnú angličtinu ako štatusový symbol. Inak je už vnímaný u mladých ľudí, pre ktorých je jazykom ulice a hip hopu. V takom prípade má kladné znamienko ako niečo „moderné a cool“. Pre vyššie sociálne vrstvy zostáva ambivalentný. Pre väčšinu je viac menej materským jazykom, ktorý v priebehu vzdelania vymenili za spisovnú angličtinu, preto k nemu majú vrelý vzťah, ale na druhej strane stále symbolizuje jazyk chudobných. Pre mňa osobne, bolo veľmi zaujímavé pozorovať, v akých situáciách a s kým ľudia považujú za vhodné rozprávať spisovne, alebo používať pidgin. Napríklad pre slečnu zo strednej triedy by bolo používanie pidgin v spoločnosti skôr nevhodné, i keď v momente, keby na trhu nevedela v pidgin vyjednať správnu cenu, faux pas by bolo porovnateľné. Pozitívum z metodologického hľadiska bolo, že jazyk pomerne dobrým spôsobom odkrýval zázemie človeka, s ktorým hovoríte. Pričom snaha učiť sa pidgin bola vždy šikovnou cestou, ako nadviazať kontakt a dostať sa

bližšie k respondentom. Negatívom bola moja neschopnosť stopercentne rozumieť. Nie vždy sa dalo odhadnúť, či ľudia rozprávajú broken, pretože sa s vami cítia natoľko uvoľnení, alebo preto, že nechcú aby ste im rozumeli.

Nigéria je stále miesto, kde muži a ženy majú presne rozdelené role, ktoré dodržiavajú. Ženám je preukazovaná veľká úcta ako matkám. Sú srdcom rodín. Muži rodinu živia. *Ženy sú im podriadené, tak ako sme my podriadení Bohu.* Ja som prišla ako v boha neveriaca, biela, slobodná žena bez detí. Pričom všetko z toho formovalo i prístup ľudí ku mne a môj status v nigérijskej spoločnosti. I keď viem, že rovnosť pohlaví je chiméra západnej spoločnosti, v ktorú veríme a myslíme si, že nás táto viera robí civilizovanejšími, napriek tomu som nikdy nemohla premôcť nával adrenalínu zakaždým, keď mi niekto vysvetľoval, že byť podriadená manželovi je najväčšie šťastie, čo môže ženu stretnúť. Predpokladám, že rovnaké adrenalinové zážitky mala i rodina, u ktorej som bývala, pri počúvaní mojich názorov na spolužitie muža a ženy. Na druhej strane, v nekonečných genderových diskusiách sme častokrát skončili tým, že sme si uvedomili, že vlastne vravíme to isté, len inými slovami. Pri výskume, sa cesta k takémuto konsenzu hľadala ťažšie. Ako slečna je váš pohyb pod sociálnou kontrolou, nieže by ste nesmeli vychádzať z domu, ale ak som chcela cestovať, alebo mala dohodnutých viac rozhovorov, videla som, že ženská časť domácnosti to nevníma pozitívne. Babička mi vysvetlila, že správna slečna by nemala „mess around“. Bohužiaľ bez „messing around“ sa výskum robí ťažko. Kým som sedela v kuchyni a čítala noviny bola som chválená. Vetička „you have sense“ mi lichotila. Myslelo sa tým, že sa chovám správne, a že som rozumná. Avšak na konci môjho pobytu už žiadne lichôtky nepadali. Komplikovanejšia bola i komunikácia s opačným pohlavím. Len málokto mužů skutočne chápali, že ma nezaujímajú oni, ale ich názory. A väčšina si tak či tak myslela, že s nimi flirtujem. Pre Nigérijčanov nie je typické, aby si so ženami vykladali a komunikácia prebieha skôr medzi rovnakými pohlaviami

než naopak. Výsledkom výskumu tak nebol len obraz ľudí o politickej situácii v delte Nigeru, ale i zbierka názorov na predmanželský sex.

Podobne ambivalentný význam mala i moja farba pleti. Biela farba Vám otvára mnoho dverí, avšak nikdy si nemôžete byť istý, či s vami ľudia rozprávajú ako s individuálnou osobou, alebo ako so schématickou predstavou belocha. Najčastejšie oboje a v rôznych pomeroch. S čím som sa vyrovnávala najdlhšie bola moja vlastná farba. Prvý krát v živote som si uvedomila, že som biela. Zážitok to bol objavný, no nie až tak príjemný. Literatúry o symbolizme farby pleti, o tom koľko významov sa na slovách černochoch a beloch nalepilo v priebehu ľudských dejín je mnoho, ale nič Vám nepomôže lepšie pochopiť, čo to znamená byť biely, než pohľady ľudí, ktorým „západná civilizácia“ už pár storočí spríjemňuje život. Zrazu cítite, že to nie ste len vy, ale chtiac nechtiac reprezentujete celý balík vlastností, očakávaní a hodnôt. Význam všade vás sprevádzajúcich pokrikov oyibó (v broken english), onyeöcha (v jazyku Ibo), whities (v angličtine)... sa potom pohybuje od priateľskej familiárnosti, cez vtipkovanie ohľadne vášho nevhodného chovania, až po celkom otvorenú antipatiu. Bohužiaľ prítomnosť belochov nepripomína len koloniálnu minulosť, ale i súčasnú dominanciu expatriates, alebo tzv. „expats“ na vedúcich postaveniach vo väčšine firiem. Viackrát som si vypočula sťažnosť, že ak sa o prácu uchádza Nigérijčan a cudzinec, pričom obidvaja majú rovnaké vzdelanie i prax, je pravdepodobnejšie, že prácu dostane ten druhý. Ďalšou vecou, ktorá irituje domácich je arogantná povýšenosť cudzincov, ktorí kritizujú Nigériu kvôli korupcii a iným nedostatkom, bez toho, aby chápali kontext. Pričom väčšina z nich žije v separovaných štvrtiach za vysokými múrmi, odkiaľ s pocitmi znechutenia a ľútosti vníma len chudobu, zlé cesty a mesto bez elektriky, bez toho, aby kedy stretli reálneho človeka a spýtali sa ho na jeho názor. Balíček významov viažucich sa k bielej pleti v sebe nesie i pozitívne stereotypy. Belosi sú považovaní za zodpovedných a menej

skorumpovaných. Ak sa s nimi dohodnete nemenia slovo. Nebezpečný stereotyp. Avšak než by vychádzal z reálnej skúsenosti skôr predstavuje projekciu vlastností, ktoré by Nigérijčania radi videli na vlastných lídroch. Ja osobne som sa stretla hlavne s vrelým prijatím, pričom najlepšou cestou, ako sa zbaviť predsudkov a nedôvery, bolo navzájom sa spoznať.

Postoj ľudí ku mne bol však rôzny. Fascinovalo ich, že som sama pricestovala z Európy až sem. Cenili si, že si chcem o Nigérii urobiť vlastný názor a napísať o tom prácu. No hlavne zo začiatku som bola v pozícii inteligentného dieťaťa. Bez znalostí, ako fungovať v novom prostredí, som bola odkázaná na pomoc ostatných. Istú nevypelost' asociovalo i to, že som slobodná a bezdetná. A nakoniec i moja finančná insolventnosť. Pôvodne mi mal AIESEC zabezpečiť samostatné bývanie v blízkosti univerzity, avšak dané ubytovanie bolo zrušené, pretože organizácia už niekoľko rokov nehostila žiadnych štážištov. Takže som v duchu východoeurópskej antropológie skončila pri klasickom: „Dobrý deň, ja som sociálny antropológ a teraz s vami budem bývať“, a nastáhovala som sa k jednej z členiek AIESEC-ku, ktorej rodina bola tak láskavá, že k tomuto účelu ponúkla svoj dom. Keď som rozdala prinesené dary, bolo jasné, že v kultúre, kde status a prestíž plynú z exhibície materiálnych statkov, už nezabodujem. Taktiež asi nepomohol ani darovaný výber z hrozna rodine, ktorá nepije alkohol. Ako vtipne poznamenáva Eriksen, väčšina antropológov aspoň zo začiatku pôsobí na miestnych z polovičky ako odborníci a z polovičky ako klauni.⁴

Toľko zmieňovaná bezpečnosť sa nakoniec ukázala ako najmenej problematická. Na začiatku mi kombinácia neznalosti prostredia, neistota v jazyku a hrozba, že ma za najbližším rohom unesú miestni militanti, priniesla mnoho hodín rozjímania (v bezpečí pod moskytiérou) nad zmyslom mojej

⁴ Eriksen, T.H.: Sociální a kulturní antropologie, Portál, Praha 2008

cesty. Avšak únosy, ktoré v krajine prebiehajú sa netýkajú primárne bielych ľudí, ako je niekedy v médiách uvádzané, ale pracovníkov nadnárodných ropných spoločností a ľudí, u ktorých je istota, že majú na to zaplatiť vysoké výkupné. Ja ako študent z „východnej“ Európy pracujúci ako dobrovoľník pre kresťanskú misiu som nebola jedno, ani druhé. Domnievam sa, že pri každodenných cestách na okada motorke do práce a z práce, o mne i napriek počtu obyvateľov mesta, vedeli takmer všetci. No za celých šesť mesiacov som sa nedostala do žiadnej situácie, kde by som sa cítila primárne ohrozená, ak teda nepočítam neúrekom policajných kontrol. Relativitu pojmu bezpečnosť som si uvedomovala zakaždým, keď som v džungli dopravy zahľtená dymom všetkých áut sedela na motorke a vedľa nás stál jeep s pánmi v oblekoch (často bielej farby), sprevádzaný niekoľkými policajnými autami. Vždy ma zaujímalo, či chápu, že napriek desiatim policajtom s kalašnikovmi som v oveľa väčšom bezpečí než oni.

Etika výskumu

Po jednej prednáške o živote v súčasnej delte Nigeru, sa jeden zo zúčastnených poslucháčov postavil a položil mi otázku: “A ako váš výskum pomôže tamojším ľuďom?”. Skôr ako mi ju položil, mi už mnohokrát predtým prešla hlavou myšlienka, aký vlastne význam, môj výskum mal a komu som ním pomohla. Nigérijská realita nechá len málokoho, kto ju zažil, chladným. Viaceré antropologické práce z prostredia delty začínajú expresívnymi popismi environmentálneho znečistenia a skorumpovaného politického prostredia. Domnievam sa, že na otázku toho, ako môže antropológ prakticky pomôcť komunitám, ktoré študuje, nesmieme rezignovať, i keď preniesť vyskúmané znalosti do praxe, nie je jednoduché. Osobne dúfam, že sa mi podarí do Nigérie ešte vrátiť. Momentálne sa snažím aspoň zúročiť nadobudnuté informácie, tak že ich posielam ďalej a pokúšam sa prostredníctvom

prednášok a aj touto prácou, informovať ľudí o tom, že Nigéria nie je vzdialenou africkou krajinou, ale miestom, kde ľudia čelia problémom, ktoré sa bytostne týkajú nás všetkých. Na druhej strane cítim povinnosť voči ľuďom, ktorých som v delte stretla, ukázať Nigériu nielen ako zem problémov, ale hlavne ako krajinu nezmierneho optimizmu, vrelosti a odvahy.

Rešerš literatúry

Pre teoretický úvod do práce som zvolila pohľad na etnickú diverzitu oblasti, a to, ako sa modifikovala v priebehu času. Výborným zdrojom informácií mi bol výskum amerického antropológa Howarda Wolpeho z počiatku 60-tych rokov minulého storočia, ktorý sa venoval premenám štruktúry politickej moci priamo v meste Port Harcourt. Zaoberá sa obdobiami vzniku mesta, postupnému objavovaniu miestnej politickej elity, príchodom nezávislosti a transferu moci z kolonizátorov na miestnych obyvateľov a následným sporom o rozloženie moci medzi jednotlivými etnickými skupinami, ktoré vyvrcholilo občianskou vojnou. Monografia končí smutným poznaním:

„The Nigerian/Biafran war was a graphic demonstration of the destructive potential of uncontrolled communal conflict, but the real tragedy is that the war and the human suffering that it entailed were avoidable“⁵

Hlavnou teoretickou líniou knihy je komunálny konflikt, ktorý Wolpe popisuje s citlivým porozumením. Jeho hlavným prínosom je rozbitie predpokladu, že komunálny konflikt je dôsledkom „tradičných kmeňových“ vzťahov. Ako jeden z prvých dáva komunálny konflikt do súvislosti s modernitou.⁶ Vzhľadom k mojej práci mi veľmi pomohli jeho informácie o medzietnických vzťahoch zo začiatku 20. storočia, ktoré ešte získal od konkrétnych respondentov.

⁵ Wolpe, H.: Urban Politics in Nigeria, University of California Press, London 1974, s.241

⁶ Tamtiež

Druhým významným zdrojom bol anglický autor Michael Watts. Profesor geografie na kalifornskej univerzite Berkeley, ktorý v súčasnosti vedie projekt s menom Economies of Violence in Niger Delta a pred rokom vydal spolu s fotografom Ed Kashim knihu Curse of the Black Gold. Jeho dielo mi bolo inšpiráciou svojím sociálnym nábojom a taktiež faktom, že Watts utrpel v roku 2005 v Port Harcourt ľahšie zranenie, keď bol postrelený neznámym strelcom. V práci som využila hlavne jeho teóriu „oil complex“, ktorou veľmi zrozumiteľným spôsobom približuje extrémne komplikovaný komplex vzťahov medzi jednotlivými aktérmi, ktorí s ním prichádzajú do styku.⁷ Je zaujímavé, že Watts, tak isto ako Wolpe a Joel Migdal, ktorého zmienim neskôr, svoj záujem o problematiku Delty Nigeru, i keď každý v inom čase a z iného uhlu pohľadu, vysvetľujú svojím zážitkom politických zmien, ktorých boli svedkom v šesťdesiatych rokoch.

Joel Migdal učí medzinárodné vzťahy na kanadskej University of Washington. On sám odvodzuje korene svojho záujmu o moc a autoritu z obdobia, keď ako študent protestoval proti vojne vo Vietname.⁸ Jeho koncept „state in society“ a teória „weak states and strong societies“ síce nevychádza priamo z terénneho výskumu v Delte Nigeru, avšak teoreticky veľmi jasne osvetľuje vzťahy medzi jednotlivými zložkami spoločnosti i v Nigérii. Migdal dokázal krásne vyjadriť nejasnosť hraníc medzi štátom a spoločnosťou a upozorniť na etnocentrický predpoklad väčšiny Európanov, že štát je nevyhnutelný.

K samotným stratégiám mi najväčšou inšpiráciou bolo dielo afrikanisty Patrica Chabala. Jeho najnovšie dielo nesúce v sebe názov piesne Fela Kutiho The Politics of Suffering and Smiling je s geniálnou logikou štruktúrované do

⁷ Watts, M.: Blood oil: The anatomy of a petro-insurgency in the Niger delta, Focaal-European Journal of Anthropology 52 (2008): 18-38

⁸ Migdal, J.: State in Societa: Studying how states and societies transform and constitute one another, Cambridge University Press, Cambridge 2001

ôsmich kapitol, kedy sa každá z nich venuje jednému ľudskému fenoménu, cez ktorý Chabal potom analyzuje politickú realitu Afriky. Začína „politikou bytia“ a končí „politikou utrpenia“. Pričom sa zámerne snaží vykresliť politické reálie nie z makro hľadiska, ale z pohľadu obyčajných ľudí.⁹

Všetkých štyroch autorov pritom spája jedna intelektuálna línia. Každý z nich sa vo svojom diele snaží ukázať problematickosť konceptu hraníc. Či už ide o hranice etnické, hranice medzi lokálnym a globálnym, štátom a spoločnosťou, alebo tradíciou a modernitou. Prehlásenie, že hranice neexistujú môže vo svete moderných národných štátov znieť absurdne, ale keď si ho nemôžeme užiť ako realitu, aspoň nám môže pomôcť ako nástroj k jej lepšiemu pochopeniu.

ETNICKÉ POZADIE

Aj keď sa primárne nechcem zaoberať etnickou situáciou, v Deltě Nigeru je nutné ju na začiatku zmieniť a zasadiť do historických súvislostí, pretože do istej miery sa premieta aj do súčasnej politiky v oblasti. Pokúsím sa načrtnúť, ako fungovali vzťahy medzi jednotlivými etnikami v predkoloniálnom období, v priebehu kolonizácie a v postkoloniálnom období, a ako do tohto kontinua zasiahlo objavenie ropy.

Predkoloniálne obdobie

Deltu Nigérie obývajú hlavne etniká Ibo, Ijaw, Ibibio a Efik. Avšak v čase, keď Angličania začali získavať kontrolu nad nigérijským územím, žiadne pevné etnické identity ani etnické územné celky neexistovali. To ešte výraznejšie

⁹ Chabal, P.: Africa: The politics of Suffering and Smiling, Zed Books, London 2009

platí pre obyvateľov východnej časti krajiny, ktorých politické usporiadanie je známe svojím rovnostárskym až akefálnym charakterom. Jednotliví lídri si udržali moc len potiaľ, kým reprezentovali názor majority. Ich funkcia bola viac diplomatická než priamo vodcovská. „Ibo boli príliš sebauvedomelí nato, aby si nechali vládnuť niekým, s kým nesúhlasia.“¹⁰ Pred rokom 1900 bola každá z Ibo regionálnych skupín rozdelená do malých, relatívne autonómnych, politických jednotiek, ktorých počet sa pohyboval okolo dvoch stoviek. Ijaw, Efik a Ibibio boli podobne rozdrobení, len štruktúra politickej organizácie bola odlišná. Pričom rozdiely neexistovali len medzi etnickými skupinami, ale aj vo vnútri nich, medzi jednotlivými kmeňmi. Napríklad východní Ijaw zdieľali podobnejší životný štýl s komunitami Urhobo alebo Isoko, viac než so spriaznenými západnými Ijaw.¹¹ Michael Watts dáva do súvislosti súčasný fenomén militantných skupín s kultom bojovníkov, ktorý existoval v predkoloniálnom období u všetkých etníc v delte Nigeru. Podobne ako i u Nuerov, segmentácia viedla k dynamickému napätiu medzi mierovým spolužitím a konfliktom. Pričom nemáme namysli nejakú primitívnu náchylnosť k násiliu, ale prepracovaný politický systém s hlboko zakoreneným významom pre étos bojovníka a jeho odvahy.¹² Identifikácia prebiehala na úrovni rodiny, či dediny, kedy každá z nich mala vlastné meno, históriu a špecifické jazykové a kultúrne aspekty, ktorými sa odlišovala od svojich susedov. Napriek tomu mali skupiny stále i mnoho spoločných prvkov a medzi sebou živé sociálne i obchodené kontakty. Bezkonfliktné fungovanie podporoval i exogamný patrilokálny príbuzenský systém, pretože ženy udržiavali vzťahy nielen v rámci manželovej dediny, ale aj s vlastným rodiskom. Takže, i keď sa žena presťahovala k manželovej rodine, naďalej udržiavala kontakt so svojimi ženskými príbuznými z iných komunít.¹³ Tieto

¹⁰ Wolpe, H.: *Urban Politics in Nigeria*, University of California Press, London 1974, s.42

¹¹ Tamtiež, s.32-43

¹² Watts, Kashi: *Curse of the Black Gold*, powerHouse Books, New York 2008

¹³ Wolpe, H.: *Urban Politics in Nigeria*, University of California Press, London 1974, s.32-43

ženské siete pôsobili ako mierotvorný základ pre dobré fungovanie rodinných, obchodných i sociálnych vzťahov. Ženské príbuzenské spolky sa v kultúre Ibo zachovali dodnes a ulice mesta Port Harcourt stále spestrujú skupinky žien v nádherných šatách z rovnakej látky, ktoré sa v súčasnosti síce orientujú hlavne na náboženskú činnosť, ale ich rodinná integračná funkcia zostala tiež.

Koloniálne obdobie

Angličania, tak ako v ostatných kolóniách, zaviedli v Nigérii tzv. „indirect rule“. Podľa Howarda Wolpeho s príchodom kolonizátorov započalo obdobie sociálnej mobilizácie obyvateľstva, ktoré on definuje ako hromadné preorientovanie ľudí na nový systém odmien a ciest, ako sa k týmto odmenám dostať. Nová doba žiada nové spôsoby. Modernizácia spôsobuje, že ľudia chcú viac. Viac materiálnych statkov, viac uznania, viac moci. Modernizácia privádza k životu konflikt, nie kvôli tomu, že ľudia sú natoľko odlišní, že si nemôžu porozumieť, ale kvôli tomu, že ich robí rovnakými. Vytvára prostredie, v ktorom chcú všetci to isté.¹⁴ Stáročiami overená praktika divide et impera zafungovala i v prípade Delty Nigeru. Anglická politika prehĺbila vždy prítomné latentné rozdiely medzi jednotlivými komunitami a skrz konflikt posilnila vedomie etnickej príslušnosti. Nástrojmi ovládania bol obchod a misionárske školy. Deliacia línia prechádzala medzi tými, ktorí profitovali z obchodu s Angličanmi a vďaka vzdelaniu západného typu zastávali pozície v miestnych úradoch a medzi tými, ktorí k takýmto výhodám prístup nemali. Ibovia vďaka decentralizovanému politickému systému a vnútrozemskej lokalite vzdorovali kolonizátorom až do začiatku 20. storočia, kedy pobrežné komunity Ijawia, Efikovia a Ibibiovia už mali svoju prvú generáciu, ktorá prešla misijným školstvom a pracovala pre miestnu administratívu.¹⁵ I keď povest' pretrvávajúca medzi anglickými kolonizátormi o komunitách Ijaw ako

¹⁴ Tamtiež, s.44

¹⁵ Wolpe, H.: Urban Politics in Nigeria, University of California Press, London 1974

notorických pirátoch naznačuje, že ani tu nebola spolupráca jednoznačná.¹⁶ V postupne rastúcom Port Harcourte sa kľúčovým momentom pre ďalšie medzietnické vzťahy stal rok 1913, kedy došlo k „odkupu“ pôdy Angličanmi za účelom výstavby mesta. Išlo o 25 mí² (štvorcových míľ) a jednanie prebiehalo s predstaviteľmi siedmich komunít. Autochtónny nárok na najrozsiahlejšie územie bol uznaný ijawsky hovoriacim Okrika z Bonny Island, zaoberajúcim sa hlavne rybolovom a ibosky hovoriacim Ikwerre, farmárom z palmových plantáží, ktorým patrila oblasť Diobu. Okrika pôdu Angličanom predali za 3000 libier, Ikwerre odmietli, čo znamenalo, že im bola odobraná zadarmo. Napriek tomu, že obyvatelia Diobu dodnes tvrdia, že Okrika pôdu získali nie na základe práva, ale vychytralosti, medzi obidvoma komunitami fungovali blízke vzťahy. Antipatia smerovala k prisťahovalcom, ktorí patrili prevažne ku komunitám Ibo. Okrika i Ikwerre považovali Ibov za „bush“ - otrokov a neskôr nájomných robotníkov, ktorí cestovali na juh za prácou. Veľkú nevôľu u Ikwerre vzbudilo i prideľovanie ich územia, ktoré nikdy nepredali, novoprichádzajúcim obyvateľom. Je potrebné znovu zdôrazniť, že Ibovia neboli v žiadnom prípade homogénnou skupinou. Robotníci pochádzali prevažne z oblasti Owerri, zatiaľčo Ibovia z provincie Onitsha, ktoré bolo križovatkou obchodných ciest, patrili k jedným z prvých vzdelaných Afričanov.¹⁷ V roku 1921 už Ibo tvorili 62 percent obyvateľov mesta.¹⁸ Predpoklad, že modernizácia a urbánne prostredie rozložia „tradičné“ etnické fungovanie miestnych skupín sa ukázal ako mylný. Stovky migrantov prichádzajúcich do neznámeho anonymného mesta, o to viac hľadali spriaznených ľudí s podobným zázemím. Ľudí, na ktorých sa môžu obrátiť o pomoc. Odpoveďou sa stali tzv. kmeňové únie. Takže namiesto oslabenia etnickej príslušnosti dochádza k jej posilneniu a kmeňové únie sa stávajú základom budúcich politických strán.¹⁹

¹⁶ Watts, Kashi: *Curse of the Black Gold*, powerHouse Books, New York 2008

¹⁷ Wolpe, H.: *Urban Politics in Nigeria*, University of California Press, London 1974, s 53-62

¹⁸ Tamtiež

¹⁹ Wolpe, H.: *Urban Politics in Nigeria*, University of California Press, London 1974

Samostatnosť

Následne s príchodom nezávislosti dochádza k prevodu moci nielen medzi Angličanmi a Nigérijčanmi, ale aj z rúk nigérijskej vzdelanej aristokracie do rúk ľudu. Skrz princíp demokratických volieb sa k moci dostáva väčšina. Celonárodne patriaca severským Hausom a Fulbom (Fulani) , v prípade Port Harcourtu etniku Ibo. V roku 1954 sa konajú prvé celonárodné voľby. Hlasy sú rozdelené medzi tri politické strany s jasným etnickým zázemím. NPC (Hausa/Fulani) získavajú 79 kresiel, NCNC (Ibo) 56 a AG (Joruba) 27.²⁰ I keď sa strany snažia o integráciu Nigérie ako jednotného národa, výsledky volieb potvrdzujú etnickú podmienenosť voličov a potvrdzujú federatívne rozdelenie krajiny na tri oblasti. Ale nielen to. Ustanovenie akýchsi troch „oficiálnych“ etník vyvoláva hromadnú reakciu ostatných etnických skupín, ktorým vďaka administratívne rozdeleniu krajiny sa zaužívalo pomenovanie „menšinové“. Takto započína dlhý proces, v boji za to byť „väčšinou“, ktorý sa momentálne zastavil na čísle 36. Tridsaťšesť federatívnych štátov, v ktorých opozície pojmov etnická menšina a väčšina, či autochtónny a cudzí dodnes zobia politickú rétoriku (samozrejme nielen nigérijskú). I keď bolo obyvateľstvo západnej i východnej časti krajiny rozdelené na dve polovice a potom na stovku ďalších častí, stále ich spájali spoločné antipatie k severanom. Od momentu, kedy NPC tvorené konzervatívnou moslimskou elitou spomaľovalo proces osamostatnenia Nigérie a spolupracovalo skôr s Angličanmi z obavy pred Ibskou dominanciou. Konflikt prehĺbili zmanipulované voľby z roku 1964, kedy NPC sabotovala ostatným stranám volebnú kampaň, pričom v mnohých južných okresoch k voľbám ani nedošlo. Až po nešťastnej udalosti roku 1966, keď vojenský prevrat, chápaný ako iboská iniciatíva, viedol v máji k rozsiahlemu pogromu na komunity Ibo žijúce na sever. Ako odplata potom

²⁰ Klíma, V.: Stručná historie Států: Nigérie, Libri, Praha 2003, s.39

v júli nasledoval ďalší vojenský puč pod taktovkou hauských dôstojníkov. To všetko vyvrcholilo v Biafranskej občianskej vojne, ktorá trvala v rokoch 1967 až 1970.²¹

Ropa

Nález ropy v roku 1956 v dedinke Oloibiri prešiel takmer bez povšimnutia. Komunálny konflikt medzi skupinami Ijaw a Ibo, bojujúcimi o svoju väčšinu v navrhovanom Rivers State, už náleziská bral na zreteľ, ale bez vedomia toho o akom množstve hovoríme. Roku 1985 bol navrhovaný vznik River State s Ijawskou majoritou zamietnutý.²² V priebehu občianskej vojny už bola ropa komoditou, z ktorej chceli vyťažiť čo najviac všetky strany. Separatistické tendencie južanov existovali aj predtým, avšak vyhrotený konflikt medzi Ibo a Hausa/Fulanským obyvateľstvom, plus bohaté ložiská v Deltě Nigeru boli kombináciou, ktorá viedla k udalostiam, ktorých tragickosť nezmierni ani štyridsať rokov, čo od vtedy uplynuli. Paradox enormného bohatstva, ktoré sa skrýva na nigérijskom území a enormnej chudoby jej obyvateľov a to hlavne tých, ktorí žijú priamo v oblastiach, kde sa ropa ťaží, zostáva temnou hádankou. Je Nigéria prekliata korupciou, alebo kapitalizmom? Je prekliata ropou, alebo politikou? Politikou identít? Nigéria je federáciou, ktorá nefunguje na princípe subsidiarity, ale centralizmu. Názov federácia je čisto formálny, lebo Nigériu síce tvorí 36 lokálnych vlád (local state) a 774 miestnych samospráv (local councils), avšak ich právomoci sú veľmi obmedzené.²³ Zisky z ropy pevne drží v rukách federálna vláda a používa ich ako návnadu, jednotnú motiváciu, ktorá drží pokope obrovský byrokratický systém bez obsahu. Paralelné fungovanie občianskeho a zvykového práva sa potom premieta do princípu čo kraj, to etnikum. Tým pádom, čím viac krajov

²¹ Klíma, V.: Stručná historie Států: Nigérie, Libri, Praha 2003

²² Wolpe, H.: Urban Politics in Nigeria, University of California Press, London 1974

²³ Watts, Kashi: Curse of the Black Gold, powerHouse Books, New York 2008

tým viac sporov, o to kto je tu indigénnou, autochtónnou, či väčšinou populáciou. Čím viac menších vlád, tým viac štátnych úradníkov a viac priestoru pre neobmedzenú moc federálnej vlády. Ak právo krajiny posväť etnickú identitu ako základ pre identitu politickú, dochádza k etnickej mobilizácii, ktorá je videná ako jediný spôsob, ako sa dostať k vytúženej návnade.²⁴ Ziskom z ropy. Preto všetky hnutia protestujúce proti diktatúre štátnej korupcie a kapitalizmu nadnárodných ropných spoločností mali etno - nacionalistický základ. Nigérijská vláda dodnes nevyužíva zisky z ropy aby podporovala vytvorenie jednotného národného štátu, ale aby si kupovala politickú podporu jednotlivých etnických skupín, čím dochádza k fragmentácii krajiny. Efekt ropy na medzietnické vzťahy veľmi presne zapadá i do teórie Howarda Wolpeho o komunalizme ako dôsledku modernizácie. Kedy moderný politicko-ekonomický systém vytvára jedincov s identickými cieľmi, nevyhnutne to vedie ku konfliktu záujmov. Avšak na druhej strane, totálne zlyhávanie vlády pri rozvoji Delt Nigeru, neúčinnosť a notorická skorumpovanosť poskytli jej obyvateľom tak silný pocit frustrácie, ktorý je v mnohých prípadoch silnejší než akákoľvek etnická identita, že etnický, alebo slovami H. Wolpeho komunálny konflikt sa posunul do novej roviny, kde miestni obyvatelia hľadajú nový spôsob, ako sa dostať k prostriedkom, ktoré by v ich oblasti zdvihli životnú úroveň. Bohužiaľ pol storočie ťažby ropy bolo i pol storočím sociálnych hnutí, ktoré vyjednávali ako s vládou, tak s ropnými spoločnosťami za spravodlivejšie rozdelenie daní, avšak neúspešne. Súčasnou realitou je už desať rokov pretrvávajúci násilný konflikt.

²⁴ Watts, Kashi: Curse of the Black Gold, powerHouse Books, New York 2008, s.41

EKONOMICKÉ POZADIE

V tejto kapitole sa pokúsím popísať ekonomické prostredie Nigérie cez pojem rentierskeho štátu a teórie o extraktívnych ekonomikách. Cieľom bude priblížiť názory ľudí o tom, ako si predstavujú spravodlivú ekonomickú distribúciu. A následne ukázať ich praktické stratégie, ktorými sa dokážu pohybovať v často nerozlišiteľnej spleti formálnej a neformálnej ekonomiky.

Rentiersky štát

Nigérijská ekonomika je často charakterizovaná ako extraktívna, alebo ťažobná. Hlavným znakom takýchto ekonomik je fakt, že sú konečné to znamená, že nie sú trvalo udržateľné. Sú závislé na neobnoviteľných a sezónne obnovujúcich sa, ale vyčerpateľných zdrojoch, ktoré nám poskytuje ekosystém planéty.²⁵ Nález ropy z roku 1956 však nebol skutočným začiatkom extraktívneho typu ekonomiky. Ten v Nigérii bohužiaľ existovali dávno predtým. Globalizácia produkcie a obchodu, ktorá ovládla západoeurópske krajiny koncom devätnásteho storočia, priniesla pre mnoho krajín po celom svete zásadné zmeny. Jednou z nich bola práve i extraktívna ekonomika. Kolonializmus v snahe zabezpečiť nové zdroje pre rozbiehajúcu sa industrializáciu európskeho západu, viedol krutú a nezodpovednú politiku vykorisťovania miestnych ľudí i životného prostredia. Súčasťou boli nútené práce, povinnosť pestovať plodiny pre vývoz a delegácia suverenity na obchodné spoločnosti. Koloniálna vláda pridělila medzinárodným obchodným spoločnostiam nielen ťažobné práva, ale aj privilégium zvyšovať dane a držať si armádne zložky. Obidve inštitúcie úzko spolupracovali a hrali hlavnú úlohu v procese premeny sebestačných organických ekonomik na ekonomiky závislé

²⁵ Omeje, K.: *Extractive Economies and Conflicts in the Global South*, Ashgate, Aldershot 2008, s.2

a extraktívne.²⁶ Z 19. storočia sa zachovala ľudová modlitba, ktorá vypovedá veľa o tom, ako ľudia vnímali obchod s Angličanmi a ich „šírenie civilizácie“.

*May this evil of palm oil not get to our children.*²⁷

Je historickým konsenzom, že bohatstvo a kapitál naakumulovaný európskymi obchodníkmi a koloniálnymi mocnosťami naštartoval technologický i ekonomický vývoj západných krajín, čiže globálneho severu a spôsobil do dnes pretrvávajúci nedostatok rozvoja v bývalých kolóniách, alebo inak povedané globálnom juhu. Konkrétnym príkladom spolupráce nadnárodnej obchodnej spoločnosti s právomocami štátu a štátu, ktorý bol v podstate obchodnou spoločnosťou autorizovanou centrálnou koloniálnou vládou, bola i vzťah Royal Dutch Shell Company s Nigériou. Kenneth Omeje pripomína, že je to práve táto nezodpovednosť voči ľuďom a prostrediu, krutosť a bezohľadná orientácia na maximalizáciu osobného zisku, ktoré postkoloniálny štát zdedil spolu s logikou extraktívnej ekonomiky. Tú dopĺňa teória tzv. rentiérneho štátu. Renta je definovaná ako príjem z exportu, alebo zisk plynúci z darov našej zeme. Je považovaná za vonkajší prvok ekonomiky, pretože ju neodvodzujeme z produktívnych oblastí domáceho hospodárstva, ale darí sa jej v závislosti na zahraničnom obchode. Ekonomika rentierskeho štátu je tak podmienená rentami z ťažby roby, ziskami z daní od nadnárodných spoločností a z majetkových podielov na ich investíciách. Ďalšou z nešťastných charakteristík je jeho náchylnosť k vytváraniu podmienok pre násilné protesty a občianske konflikty.²⁸ Úzka previazanosť štátu a nadnárodných ropných spoločností často vyúsťuje v exklúziu určitých skupín, alebo celých regiónov ľudí. Ich obyvatelia nielenže nemajú prístup k ziskom z ropy, ale musia žiť

²⁶ Tamtiež

²⁷ Watts, Kashi: *Curse of the Black Gold*, powerHouse Books, New York 2008, s.71

²⁸ Omeje, K.: *Extractive Economies and Conflicts in the Global South*, Ashgate, Aldershot 2008, s.2 -7

a pracovať v znečistenom prostredí, s vedomím toho, že ich záujmy a rozvoj oblasti sú elitami dlhodobo ignorované. História konfliktu v delte Nigeru je tak i históriou boja o kontrolu nad ziskami z ropy cez derivačné pravidlá a federálny fiškálny systém.

Petroleum Act z roku 1969 dáva vláde vlastnícke právo na všetku ropu, ktorá sa nachádza v, nad, alebo pod nigérijskou pôdou. V roku 1978 vychádza doplnujúci Land Use Decree, ktorý odníma vlastníctvo pôdy lokálnym komunitám v prospech centrálnej vlády. A v roku 2003 zákon, ktorý rozširuje vlastníctvo nigérijského štátu i na náleziská pod vodou mimo pobrežia.²⁹ Kontrolu nad nimi má zo zákona Nigeria National Petroleum Company (NNPC), čo je v súčasnosti nigérijská najväčšia spoločnosť s ročným obratom okolo \$1.6 biliónov. Operuje cez päť joint ventures s hlavnými ropnými korporáciami, čo predstavuje 95% celkového výnosu krajiny, 50% celkového výnosu potom predstavuje najväčšia joint venture medzi NNPC a Shell (SPDC). Joint venture znamená vytvorenie spoločného podniku dvoma stranami, kedy obidve zdieľajú jeho zisky, výdaje a kontrolu. Efektivita však do značnej miery závisí na relatívnej rovnosti partnerov, čo bohužiaľ nie je prípad NNPC a SPDC. NNPC je známa svojou chronickou skorumpovanosťou, cez ktorú politici a ich kumpáni už po dekády vysávajú nigérijský štát. Sami za seba hovoria jej prezývky ako „giant todler“, či „dwarfed gint“. Myslím, že predstava gigantického nemohúceho batolaťa je celkom výstižná. Zisky, ktoré sa neprepadli do neznáma čiernou dierou NNPC, sú prerozdeľované vládou štyrmi spôsobmi:

1. *Federal Account* (renta pridelená priamo federálnemu štátu)
2. *State Derivation Principle* (podiel zo zisku pre každý štát, podľa výšky daní odvedených do federálnej pokladne)

²⁹ Lubeck, Watts, Lipschutz: Convergent Interest: U.S. Energy Security and the Securing of Nigerian Democracy, Centre For International Policy, Washington DC 2007, s.6

3. *State Joint Account* (prideluje jednotlivým štátom príjmy z ropy na základe populácie, potreby, alebo iných kritérií)
4. *Special Grants Account* (obsahuje peniaze priamo určené pre oblasť delty Nigeru)³⁰

V priebehu času derivačný princíp, ktorý prinášal najviac príjmov do štátov, kde sa priamo ťažila ropa, upadal až na minimálnu úroveň jedného percenta, v prospech *State Joint Account*, ktorý zaznamenal extrémny nárast. Výsledkom je súčasný radikálny centrálny fiškalizmus, proti ktorému bojujú militanti i ostatné nenásilné sociálne hnutia z delty Nigeru. Požiadavky na zvýšenie derivačného princípu sa pohybujú od 25% do 50%, pričom momentálny stav je 13%.³¹

Spor o kontrolu

Alokácia daní však nie je len ekonomickou otázkou. Existuje tu i rozsiahly diskurz na úrovni obyčajných ľudí, ktorí sa vyjadrujú k otázkam toho, ako by zisky mali byť rozdelené. Veľa ľudí sa domnieva, že príčinou, prečo je delta tak zanedbávaná, je politika severu. Severná a južná časť dnešnej Nigérie bola spojená koloniálnymi silami na začiatku minulého storočia. Obidve oblasti sú značne heterogénne, neexistuje medzi nimi jasná hranica, ale napriek tomu v mysliach ľudí je táto dichotómia veľmi silná a zohráva úlohu i v uvažovaní o spravodlivom rozdelení ziskov z ropy. U severanov panuje predstava, že juh sa topí v peniazoch z ropy a všetky protesty a nepokoje plynú z jeho nenásytosti, pretože chce ešte viac. Neustále živé sú i predsudky voči Ibom, ktorým je kladená za vinu Biafranská občianska vojna, pričom stále panuje obava zo separatistických tendencií južných etník. Obyvatelia delty, zase obviňujú sever z ich vykorisťovania. Ako ukázkový príklad je udávaná Abuja. Hlavné mesto postavené zo ziskov z ropy, tzv. na zelenej lúke, s čistým

³⁰ Tamtiež, s.6

³¹ Oil Report: www.thisdayonline.com

životným prostredím a bez policajtov s kalašnikovmi na každom rohu, je potemkinovou dedinou nigérijského štátu, a nemou výčitkou obyvateľov delty voči vláde, ktorú považujú za spriaznenú so severnou časťou krajiny. Avšak svoju časť pravdy majú obidva tábory. Ropu produkujúce štáty na juhu dostávajú na základe 13% derivačnej formule predsa len o dosť vyššie alokácie, než poľnohospodársky sever, i keď majú niekoľkonásobne menšiu rozlohu než väčšina severných. Pre príklad uvádzam prehľadnú mapku a časť rozpočtu z roku 2008:

Delta Nigeru

Akwa Ibom: N13.7bn

Bayelsa: N9.6bn

Delta: N9.4bn

Rivers: N20.6bn

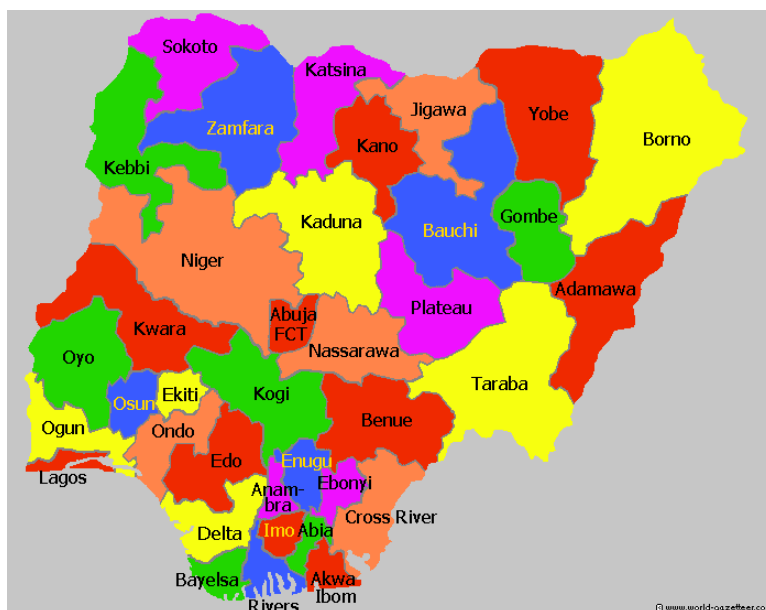
Severné štáty

Ebonyi: N2.4bn

Ekiti: N2.4bn

Bauchi: N3.3bn

Zamfara: N2.8bn³²

Keďže málokto zo severnej časti krajiny cestuje do delty a to hlavne v posledných rokoch, keď je zhoršená i bezpečnostná situácia v oblasti, bežní ľudia si väčšinou neuvedomujú, že nič z tých veľkých súm peňazí sa nedostane k samotným obyvateľom. Tento fakt totálnej netransparentnosti, však slúži

³² Oil Report: www.thisdayonline.com

pre severné štáty i ako protiargument k navyšovaniu derivačného princípu. Keďže alokácie zisku sú tzv. „zero sum game“, čiže čím viac peňazí dostane delta, tým menej ich dostanú ostatné časti krajiny, severania právom poznamenávajú, že nevidia dôvod posilať viac financií tam, kde sa doteraz bez viditeľného výsledku strácajú i doterajšie investície. Na druhej strane severania len veľmi ťažko chápu nekonečné komplikácie, ktoré život v delte prináša. Pričom poľnohospodárstvo na severe dá prácu väčšiemu množstvu ľudí, čiže znižuje nezamestnanosť a zvyšuje životnú úroveň. Dôležitým faktorom je i to, že na svojej pôde môžu vypestovať plodiny na rozdiel od rozsiahlych znečistených oblastí v delte. Avšak vďaka peniazom od federálnej vlády nemusia vyprodukovať viac než potrebujú na obživu, keďže zisk prichádza z ropy. Silným argumentom južných štátov, ktorý by bol ako rada prospešný celej Nigérie, je:

“why not be creative with how you can make money rather than depend on our oil?”

Alebo inak povedané, neprotestujte proti zvyšovaniu derivačnej formuly, ale snažte sa vyprodukovať také zisky, na základe ktorých, by bolo zvýšenie derivačného princípu výhodné aj pre vás. Oslobodenie sa od závislosti na rope by pritom bolo sviežim jarným vánkom pre celú nigérijskú ekonomiku.

Neformálna ekonomika ako stratégia

Etnocentrizmus v ekonomických teóriách pretrváva dodnes. Existuje v podobe formalizmu, ktorý maximalizáciu úžitku a racionálnu voľbu pokladá za univerzálne platné vo všetkých kultúrach a neberie v úvahu zakotvenosť ekonomík v sociokultúrnych realite konkrétnych ľudí. V ich sociálnych povinnostiach, normách a hodnotách. Substantivizmus už napravuje vyššie zmienené nedostatky, avšak stavia na dichotómii modernej a tradičnej spoločnosti. Karl Polanyi vytvára dve definície ekonomiky. Formálne ju chápe

ako logické a racionálne rozhodovanie ľudí medzi možnosťami použitia limitovaných zdrojov. Pričom tento prístup pokladá za typický pre západnú spoločnosť. Substantívna definícia sa potom vzťahuje k tradičným spoločnostiam a vysvetľuje, ako ľudia produkujú svoje živobytie v konkrétnom sociálnom a prírodnom prostredí, s dôrazom na miestne politické, náboženské, sociálne a hodnotové orientácie.³³ Substantivizmus je kritizovaný kvôli ignorácii faktu, že tak ako „tradičné“ ekonomiky prijali neoliberalný model trhu, tak ani západné ekonomiky neexistujú v sociálnom vákuu, ale sú zakotvené v sociokultúrnom prostredí, a ako k takým by sme k nim mali pristupovať. Substantivizmus ďalej rozvíjajú kulturalistické školy, ktoré kladú ešte väčší dôraz na miestne kultúrne špecifiká, avšak niekedy vyvstáva nebezpečenstvo prílišného partikularizmu, kedy nevnímate, že žiadne čisto tradičné ani čisto moderné spoločnosti neexistujú a musíme všetky chápať ako dynamickú realitu tvorenú mnohými vplyvmi.

V Nigérii väčšina ľudí žije a zarába vďaka neformálnemu ekonomickému sektoru. Je však diskutabilné, či v Afrike existuje nejaká presná hranica medzi formálnou a neformálnou ekonomikou. Patric Chabal vysvetľuje, že v africkom prostredí tieto dva pojmy fungujú skôr ako kódy pre istý typ práce než definované typy ekonomík. Formálna ekonomika sa vťahuje k daniam, investíciám a akumulácii zisku, zatiaľčo neformálna asociuje nákup a predaj v malom množstve, alebo ponúkanie limitovaných služieb na ad hoc základe.³⁴ Ak si vezmeme príklad, formálneho zamestnania štátneho úradníka, alebo policajta a ako neformálny spôsob obživy vyplňanie dier v asfaltových cestách pieskom za malý úplatok od jednotlivých šoférov, môže sa zdať, že obidva sektory sú jasne rozlíšiteľné. Ak však vezmeme, že štátny zamestnanec dostáva minimálny plat (v horšom prípade už pár mesiacov nedostal žiadny),

³³ http://en.wikipedia.org/wiki/Economic_anthropology

³⁴ Chabal, P. : The Politics of Suffering and Smiling, London: Zed Books 2009

musí získať prostriedky k obžive svojej rodiny alternatívnymi metódami. To väčšinou znamená prijímanie darov, alebo protislužieb, čím sa dostáva na pole neformálnej ekonomiky. Tak sa jednoducho môže stať, že chlapci sisifovsky sypúc piesok do diery v ceste, ktorá prechádza ich dedinou, mohli za nejakú protislužbu poprosiť dotyčného úradníka, aby zabezpečil, že diera, ktorá je ich jediným príjmom nebude v blízkej budúcnosti opravená. Preto Chabal konštatuje, že obidva typy ekonomík fungujú v symbióze, na základe obojstrannej výhodnosti.³⁵ Oveľa drastickejším príkladom tejto symbiózy je v Niger Delte vznik ozbrojených kultov, alebo tzv. „youth vigilantes“. Kedy politici v snahe udržať si dominantné postavenie, alebo vyhrať voľby, vytvárajú „voľné pracovné pozície“, ktorých náplň tvorí v lepšom prípade zastrasovanie, v horšom vyvražďovanie politických protivníkov. Situácia sa komplikuje, keď sa vytvorené milície dostanú spod kontroly, a politik najíma ďalšiu aby pacifikovala predchádzajúcu.

V takomto prostredí je práca vnímaná z iného uhlu pohľadu, než ako je konceptualizovaná štandardnými ekonomickými teóriami. Ľudia nemusia byť nevyhnutne motivovaní maximalizáciou zisku, ale záujmom zabezpečiť čo najbezpečnejšie prostredie na čo najdlhší čas.³⁶ Situácie kedy sa cení stabilita viac než zmena modifikuje i ekonomické stratégie. V meste Port Harcourt v Delte Nigeru už cez rok prebiehajú policajné razie pod názvom boj „proti ilegálnym štruktúram“, kedy bezpečnostné zložky ničia trhové stánky za veľmi nejasných okolností. Príbehy obchodníkov sú veľmi podobné. Napriek tomu, že platili za prenájom miesta, poprípade i istú formu daní, jedného dňa boli prehlásení za „nelegálnu štruktúru a ich obchod – stánok bol zdemolovaný, tovar rozkradnutý, bez akýchkoľvek kompenzácií, alebo návrhu, kde inde by mohli vykonávať svoj biznis. Skupinka mladíkov, ktorí sa vrátili na rovnaké

³⁵ Tamtiež

³⁶ Chabal, P. : The Politics of Suffering and Smiling, London: Zed Books 2009

miesto bola zadržaná políciou a uväznená. V takomto prostredí sa jednoznačne oplatí skôr investovať do dobrých vzťahov s náležitou autoritou, než do rozširovania obchodu. Dôsledkom takéhoto ekonomického prostredia je jednak orientácia na bezprostrednú prítomnosť, keďže pre vytváranie plánov nie sú vhodné podmienky a ekonomiku založenú na reciprocite, záväzku a udržiavaní „tradičných“ sietí.³⁷ Ekonomická teória síce podobné chovanie považuje za neefektívne, avšak na mnohých miestach vo svete je životne dôležité. Z vyššie zmienených príkladov vyplýva otázka, do akej miery ide medzi formálnou a neformálnou ekonomikou o obojstrannú výhodnosť. Pretože rozloženie mocenských síl je značne nerovnomerné. Existujú štrukturalistické definície neformálnej ekonomiky, ktoré jednoznačne definujú formálnu ekonomiku ako nadradenú. Domnievam sa však, že z mocenského hľadiska nie je možné porovnávať ekonomiky, len jej aktérov. Je pravdou, že sociálny status ľudí prevažne pracujúcich v neformálnom sektore je nižší, než ľudí majoritne sa pohybujúcich v sektore formálnom. No nejde o nadradenosť jednej z ekonomík, ale o konkrétnu situáciu, v akej sa formálny a neformálny sektor stretnú a o to, aké osoby stoja na akých stranách. Napríklad vezmeme do úvahy fenomén „bunkeringu“. Ropovody sú síce nabúravané mladíkmi z rurálneho okolia, ale obchod s ukradnutou komoditou už riadia úplne iní ľudia, ktorými sú často vysokopostavení politici, alebo zamestnanci NNPC. V roku 2008 prišiel štát bunkeringom o \$20,720,842,000.³⁸ Najatí mladíci za svoje služby dostanú mizivú almužnu, avšak sú to oni, kto sú prenasledovaní, obviňovaní z brzdzenia rozvoja v delte a celej Nigérii a očierňovaní v médiách. Jednotlivci, ktorí riadia ilegálny obchod s ropou, sú nedotknuteľní nie kvôli tomu, že oficiálne spadajú pod formálny ekonomický sektor, ale kvôli tom, že ich autorita plynie z viacerých zdrojov.

³⁷Tamtiež

³⁸ <http://www.mosop.org/media.html#NigerDeltaTechComReport112008>

POLITICKÉ POZADIE

V tejto kapitole sa pokúsim ukázať fungovanie nigérijského štátu cez teóriu Joela Migdala o štáte v spoločnosti. Cieľom bude porovnať ako sa na funkčnosť, alebo nefunkčnosť štátu pozerajú obyvatelia Nigérie.

Dve hnutia a dva prístupy

The relationship between literature and non-violent struggle is an old and acknowledged one in Ogoni culture. Rooted in orality, our literature was always a shared and communal experience. We did not only sing: we sang to satirize or praise or to cleanse society of some ill. Our folktales were not merely told for pleasure, but to instruct and reform. We did not merely dance to entertain; we danced to express our joy or displeasure. Invariably, story, song and dance came together and achieved validity as a renewing, reaffirming or instructional group or communal activity. Coming from such a background, my work as a modern writer could not but lead me to question the society in which I live and, having identified the problem, to invite my audience to a necessary struggle for peaceful change, for improvement.

Ken Saro Wiva³⁹

Ken Saro Wiva bol intelektuál, spisovateľ, aktivista a zakladateľ organizácie Movement for the Survival of the Ogoni People (MOSOP). Tento citát nevyjadruje len jeho pacifistický postoj, ale i prístup celého hnutia, ktoré si dodnes uchovalo jeho odkaz. MOSOP bol založený v roku 1990 ako reakcia na bezohľadné správanie ropnej spoločnosti Shell a neustále sa zhoršujúce životné podmienky miestnych obyvateľov. Cieľom združenia bola podpora demokracie, ochrana životného prostredia a hľadanie ciest pre sociálny, ekonomický a kultúrny rozvoj územia, patriacemu ľudu Ogoni.⁴⁰ Konkrétnym cieľom bolo dohodnúť sa so Shell na spoločnom postupe v otázke ďalšej ťažby ropy a na odškodnení za utrpenie obyvateľstva a znečistenie pôdy, vo výške

³⁹ Harvan, M.: "Its Eventual Victory Is Not in Doubt": An Introduction to the Literature of Ken Saro Wiva, *Alif: Journal of Comparative Poetics*, No. 17, 1997, s.1

⁴⁰ <http://www.mosop.org/>

desiatich miliónoch dolárov. Shell samozrejme odmietla. Začiatkom roku 1993 sa zišlo 300 000 ľudí, aby protestovalo proti spoločnosti Shell a nigérijskému režimu. Výsledkom bolo, že Shell z bezpečnostných dôvodov stiahla z oblasti všetkých svojich pracovníkov a tým pádom takmer zastavila ťažbu. Pre nigérijskú vládu to znamenalo silný argument, čo najrýchlejšie nastoliť poriadok. Vojenská diktatúra Sani Abachu sa k úlohe postavila nemilosrdne. Za nikdy neobjasnenú vraždu štyroch predstaviteľov MOSOP bol obvinený Ken Saro Wiva a ďalších deväť intelektuálov, pričom Ledum Mitee súčasný prezident hnutia, bol jediný, ktorý proces prežil. 10. novembra 1995 bolo obesených deväť ľudí. Ledum Mitee sa dnes snaží spolupracovať s nigérijskou vládou. S pomocou odborníkov zostavil správu, ktorá by mala pomôcť rozbehnúť rozvojový proces v delte Nigeru a obsahuje konkrétny harmonogram podľa, ktorého by mala vláda konať.⁴¹ Prezident Yar Adua plán s pompou prijal, pričom sa na neho v diskusiách o kríze v delte často odvoláva. Avšak jediné odporúčenie, ktoré doteraz realizoval je ponuka amnestie pre všetkých militantov, ktorí zložia zbrane. I keď v správe táto položka figuruje, je až na jej konci ako posledný krok k zavŕšeniu mierotvorného procesu. Vláda síce teoreticky oceňuje konštruktívny mierový prístup hnutia MOSOP, ale prakticky sa zdá, že oveľa citlivejšie reaguje na násilné prostriedky niektorých iných organizácií ako je napríklad Movement for Emancipation of Niger Delta (MEND).

Movement for Emancipation of Niger Delta vzniklo v roku 2006 ako dôsledok rozporu, alebo skôr sporu o nadvládu niekoľkých militantných skupín. MEND tak nebola založená ako organizácia, ale ako značka, pod ktorou mali byť podávané jednotné informácie pre médiá a verejnosť o prebiehajúcom boji za emancipáciu delty Nigeru. Hlavnými rivalmi boli Alhaji Dokubo Asari (NDPVF-Niger Delta Peoples Volunteer Force) a Henry Okah, donedávna považovaný

⁴¹ <http://www.mosop.org/media.html#NigerDeltaTechComReport112008>

za vodcu MEND.⁴² Asari strávil vo väzení dva roky (2005-2007) za vlastizrady. V súčasnosti sa stiahol do úzadia a presťahoval sa z Port Harcourt do Abuji. Okah je Ijaw a dnes čelí rovnakému obvineniu z vlastizrady ako pred rokmi Asari. Polícii sa ho podarilo chytiť v septembri 2007 v Angole, kde preberal zásielku zbraní. Údajne mal rôznym militantným skupinám sprostredkovať okolo 250,000 pušiek, guľometov, rakiet a munície s cieľom viesť vojnu proti federálnej vláde. Jeho právnik argumentuje tvrdením, že za militarizáciu Niger Delty sú zodpovední armáda a SPDC (Shell Petroleum Development Company). Shell totižto v roku 1994 dostala od vlády povolenie dovážať do krajiny zbrane a muníciu. Pravdou je, že na juhu Nigérie sa pohybuje množstvo mládežníckych gangov (tzv. „cults“) a nájomných milícií. Ale aj ozbrojených jednotiek v službách ropných spoločností a skorumpovaná polícia. Na tomto pozadí si Henry Okah vybudoval slušné živobytie ako dealer so zbraňami a zároveň vytvoril veľmi efektívny systém guerilového boja, kedy na útoky využíva najatú milíciu, tým pádom MEND vzniká a zaniká s jednotlivými atakmi a je len veľmi ťažko vystopovateľná. Rovnako efektívne si Okah poradil i s finančnou stránkou projektu. Využíva sieť „súkromných podnikateľov“ (sieť zahŕňajúca i pomerne vysoko postavených politikov), ktorí pre neho kradnú ropu (tzv. bunkering), za ktorú im on dodáva zbrane a luxusný tovar zo západných krajín. Okah riadiaci MEND z JAR prostredníctvom mobilu a internetu, vytvoril chiméru, ktorá začína získavať medzinárodnú pozornosť, jednak kvôli rekordným cenám ropy, ale i vďaka geniálnosti vlastnej myšlienky. Čo však MEND stále chýba je manifest, alebo predstava, ako by dotyčná emancipácia mala vyzeráť. Okrem prehlásenia, že ich cieľom je úplne zneškodniť celý nigérijský ropný priemysel, neposkytli žiadne ďalšie vízie do budúcnosti. MEND takto kolísa na rozhraní zločinecko - guerilovej organizácie, no s potenciálom stať sa skutočnou revolučnou stranou, ktorá prinesie delte Nigeru zmenu, ktorú si po toľkých rokoch skorumpovanej politiky, chudoby,

⁴² <http://saharareporters.com/www/interview/detail/?id=62>

zamorených riek a toxického ovzdušia, delta tak veľmi zaslúži. Henry Okah 12.7. 2009 prijal vládnu amnestiu, ktorá bola ponúknutá všetkým militantným skupinám, výmenou za odovzdanie zbraní oficiálnym autoritám. Z väzenia odišiel s podlomeným zdravím, bez ďalších politických ambícií. V súčasnosti sa ako vodca MEND prezentuje muž menom Tompolo. MEND amnestiu odmieta, tvrdí, že zbrane vymení len za spravodlivosť.⁴³

Michael Watts uvažuje o obidvoch hnutiach v rozmedziach vzťahu medzi lokálnym a globálnym a medzi globalizáciou a exklúziou. Jedno ani druhé sa od seba nedá oddeliť. Tak, ako globalizácia vytvára svetoobčana a hovoríme, že komprimuje čas a priestor, rovnako plodí i miesta, kde sú ľudia chytení, vylúčení, bez reálnej možnosti vycestovať. Ropa je jednoznačne jednou z najglobálnejších komodít, ktoré existujú, tak isto ako spoločnosti, ktoré sa zaoberajú jej ťažbou. V spolupráci s nigérijským štátom uvalili hlavnú ťažobnú oblasť delty Nigeru do takej miery exklúzie, že podnietili vznik antiglobalizačných hnutí protestujúcim proti nadnárodným spoločnostiam, ale v rovnakej miere dožadujúcich sa svojej role a podielu na rozhodovaní, v globálnej hre o ropu. Nároky lokálnych skupín ako Ogoni, alebo Ijaw, ktoré okrem iného argumentujú i tým, že ropa leží na „ich“ území, pripomínajú vláde, že etnická politika, ktorou sa snažila rozdeliť a podplatiť jednotlivé etnické skupiny, aby si posilnila svoju centrálnu pozíciu, možno nebola tým najsprávnejším riešením.⁴⁴

Pohľady ľudí sa rôznia. Nedá sa povedať, že by sympatie, alebo nesympatie boli viazané priamo na spoločenskú triedu, etnickú, alebo politickú príslušnosť. Väčšina ľudí problém vníma komplexne. Rozhovory o motiváciách

⁴³http://www.ngrguardiannews.com/sunday_magazine/article09//indexn3_html?pdate=160809&ptitle=MEND:%20We%20Will%20Exchange%20Our%20Weapons%20For%20Justice&cpdate=220809

⁴⁴ Conversations with History:Michael Watts http://www.youtube.com/watch?v=I8rNC_H6x78

militantov často začínali pokrčením pliec a odpoveďou: „It is too complicated.“ Pričom v momente, keď ja som v diskusii zámerne kritizovala brutalitu mladých mužov, respondenti reagovali ich obhajobou. Ak som naopak vyjadrovala pochopenie pre militantov, respondenti poukazovali na negatívne stránky ich boja. Veľmi záviselo na situácii a mieste. Inak prebiehal rozhovor doma v kuchyni nad novinami a inak dohodnuté interview s cudzím človekom. Čo všetkých spájalo, bola každodenná realita, ktorú zažívajú v uliciach Port Harcourt. Či bývate vo vile a jazdíte v jeepe, alebo pochádzate zo slumu, rovnako silne vnímate paradox ropy a chudoby. Z tohto pocitu plynie spoločné pochopenie pre fenomén mladých militantov. Všetci dúfajú v zmenu, nikto neschvaľuje násilie, ale podmienky okolo vás, vám niekedy nedávajú na výber. Hlavnou výčitkou ľudí voči militantom je ich nekonzistentnosť.

I do not support militant activities. In truth, I harbour serious suspicion about their intentions. Many of them are saying the right things, but the intention is suspect. I support justice and fairness in the Niger Delta, but I am suspicious of some of the agitators... But, just like terrorists, militants are real human beings. They constitute real threat. They inflict real damages. You cannot wish them away. They are like the bull in the china shop.

Medzi ľuďmi je verejne známe, že tie isté skupiny, ktoré útočia na ropné inštalácie a bojujú za spravodlivý fiškálny federalizmus, sú zapojení i v obchode so zbraňami, únosoch a bunkeringu pre peniaze.

In the result, kidnappers-for-ransom as well as genuine armed and unarmed activists for fiscal federalism and restitution for 50 years of savage dispossession were forced into one camp.

Preto mnoho Nigérijčanov spomína na Ken Saro Wivu ako na jediného skutočného bojovníka za rozvoj Deltý Nigeru. A to práve kvôli jeho nenásilnému, ale jednoznačnému postoj. Pričom dáva za vinu vláde, že

ignoráciou občianskych mierových pokusov dala vzniknúť vrstve, ktorá pokračuje v boji, ale už novými prostriedkami.

MEND, properly understood, is the violent child of the deliberate and long-running constriction of the public space in the Niger Delta in which ordinary citizens, now reduced to penurious subjects, can exercise their civil and political rights in the legitimate pursuit of material and social well-being. Behind the mask of the MEND militant is a political subject forced to pick up an AK-47 to restore his rights as a citizen.”
*Ike Okonta, Behind the Mask, 2006*⁴⁵

Tieto názory reprezentujú zvláštnu kombináciu nálad, ktorá v delte panuje. Na jednej strane nahromadená agresivita z permanentnej deprivácie, túžba po radikálnej zmene a sympatie k mladým mužom, ktorí za túto zmenu bojujú, na druhej strane nechť k akémukoľvek násiliu, ktoré na človeka v delte neustále doráža svojou nepríjemnou prítomnosťou a sklamanie z ďalších a ďalších dôkazov, že ani MEND nestojí mimo nigérijského korupčného mechanizmu.

But prior to this, the government wanted to negotiate with them..... a ministry, the ministry of Niger Delta was created to see to the plights of these people. The local leaders of these communities are mostly corrupt, so they embezzle the funds released for the local developments and do nothing in the community.

Štát, ktorý zlyhal?

Nigérijskí občania si často položia rečnícku otázku : „Prečo práve Nigéria?“ Prečo krajina tak úrodná, bohatá na nerastné suroviny a plná šikovných ľudí, nie je schopná svojim obyvateľom poskytnúť bezpečnosť a patričnú životnú úroveň. Dôkazy neschopnosti štátu ľudia zažívajú každý deň. Asi

⁴⁵<http://geography.berkeley.edu/ProjectsResources/ND%20Website/NigerDelta/WP/11-Okonta.pdf>

najdiskutovanejším, je nepravidelný prísun energie. Každoročne je sľubované, že dôjde k zlepšeniu, avšak energetická situácia sa skôr zhoršuje, napriek tomu, že by sa dal k výrobe energie použiť zbytočne unikajúci zemný plyn.

Where I live, we've not had electricity for three weeks – and nothing is wrong with our “transformer” as you would expect. I'm tempted to ask PHCN to come and remove their cables in front of my house, if not I will start hanging my laundry on those hopeless cables.

Diskurz ohľadne energie má viacero rovín. Vyššie zmienený citát je ukázkou toho, že vtip a irónia je častokrát tým najzdravším spôsobom, ako problém komentovať. Chvíľami vás prepadávajú až pocity absurdnosti. Ak by ste niekomu predložili k posúdeniu energetické predpoklady Nigérie, len ťažko by ste ho presvedčovali, že to, čo mu popisujete je naozaj realita a nie apokalyptické postindustriálne fantasy, ktoré ste minulý týždeň videli v kine. Najrozšírenejším vysvetlením, prečo problém s energiou pretrváva je lobby výrobcov generátorov. Keďže takmer každý v Nigérii má v domácnosti generátor, a či dva, ktorých spotreba paliva je nemalá, pričom technická životnosť krátka, veľa ľudí upodozrieva vládu, že podlieha viac než potrebám svojich občanov, potrebám úzkej skupiny podnikateľov. Nie je zas tak dvakrát ťažké pochopiť logiku takýchto obvinení, ani si predstaviť, že sú pravdepodobne sčasti pravdivé, ale na druhej strane, nedostatok prúdu tvrdo zasahuje všetky odvetvia nigérijskej ekonomiky, takže by tu mala existovať drvivá väčšina so záujmom situáciu vyriešiť. Viacerí respondenti k tomu dodávajú i vlastné takmer psychologické teórie týkajúce sa výkonnosti nigérijského národa. Slabosť ekonomiky sa neodvíja od nedostatku elektrického prúdu, ale od nedostatku spánku a únavy obyvateľov, keď kvôli nefungujúcej klimatizácii vám horúce teploty nedovolia spať, pričom na ďalší deň musíte pracovať. Vtip človek najviac precíti, keď sa celú noc smaží pod ventilátorom, ktorý sa ani nepohne. Posledným sľubom prezidenta je 6000

megawattov do decembra 2009. Najzávažnejším dôsledkom mnohokrát nesplnených sľubov, vízií, programov a plánov je potom pomalé, ale neustále znižovanie dôvery občanov v ich vládu.

Ďalším momentom, ktorý znepokojuje väčšinu ľudí, je bezpečnosť. Či už nemožnosť obrátiť sa na políciu v prípade, že ste sa stal obeťou nejakého zločinu, alebo nezvládnuté výbuchy pouličného násilia. Obyčajnému človeku, ktorý sa ocitne v situácii, kedy okolo neho lietajú guľky zo samopalov, až tak nezáleží, či ide o gangy najaté politikmi na zastrašovanie oponentov, alebo o, ako sa stalo nedávno, skupinky mladíkov zo sekty Boko Haram útočiacich na policajné stanice s heslom „koniec západnému vzdelaniu“. Pravdepodobne ho bude zaujímať, prečo tu nie je nikto, kto by ho ochránil, prečo štát vôbec dopustí, aby sa takéto udalosti opakovali. Pričom armáda a policajné zložky sú často obávanejšími než samotní militanti. Mobilnej polícii (MOPOL) prischla medzi ľuďmi prezývka „kill&go“. Tretím najčastejším argumentom podporujúcim názor, že nigérijský štát je inštitúciou, ktorá zlyháva vo svojej funkcii, je všadeprítomná korupcia. Kolujú vtipy v duchu toho, že Nigéria nemá problém s korupciou, Nigéria je korupcia.

“The Nigerian state is not even corruption. It is organized crime.”
Alhaji Nuhu Ribadu⁴⁶

Všetky tieto aspekty produkujú atmosféru, kde vláda pomaly, ale iste stráca legitimitu. Pri moci sa držia stále tí istí ľudia pomocou zmanipulovaných volieb a názor, že zmenu by priniesla len „očistná revolúcia“ zďaleka nezdieľajú len bojovníci militantných skupín, ale aj konzervatívnejšia stredná trieda, pre ktorú je súčasné politické i ekonomické prostredie extrémne nepriaznivé.

⁴⁶ Chairman, Economic and Financial Crimes Commission (EFCC), Nigerian Federal Government, 2007

Zmenu si prajú všetci, no ak sa postaví otázka priamo, či Nigéria je, alebo nie je funkčný štát, narazíme na citlivú tému.

Nigeria is not a fail state and it will never be a fail state. The current streams of problems facing the nation are usual for any nation undergoing development. Those people saying Nigeria is a fail nation are people with no hope and evil perpetrators.

Nigeria still has a platform better than some of the East European countries. I discussed with a Latvian friend last night and he also complained about the light problem they are having, that does not mean the country is a failed state. Nigerians need to work hard especially to curb corruption.

Ľudia majú tendenciu zlučovať štát ako inštitúciu s národom a tým pádom berú otázku osobne. Nigérijský štát by sa teda rovnal neschopní obyvatelia. I keď je Nigéria extrémne heterogénnou krajinou s relatívne mladou národnou identitou, pri takejto otázke, a ešte k tomu z úst cudzinca, sa každý Nigérijec stal okamžite presvedčeným nacionalistom. Reakciou bolo často odvedenie témy na iný štát, ktorý je na tom horšie, poprípade dotazy ohľadne krajiny odkiaľ pochádzam ja. Klasickou obrannou otázkou bola: „*What kind of industry do you have in your country?*“ Kedy je istota, že žiadne zisky nemôžu zvíťaziť nad tými ropnými. Ďalšou najfrekvencovanejšou reakciou bola distancia od elít. Striktné rozdelenie obyčajných ľudí, ktorí pracujú, aby z Nigérie urobili lepšie miesto a politických lídrov, ktorí vysávajú krajinu.

This is a very sensitive subject among Nigerians. Majority of Nigerians would through anger and frustration conclude Nigeria is a failed state. However there is a fine line between a failed Country and failed leadership. Can i use this opportunity to rephrase that question by asking have our leaders failed in their obligation to lead this great Country or have the Country failed as, a Nation?

Silná spoločnosť, alebo slabý štát?

Na otázku vzťahu spoločnosti a štátu vrhá nový pohľad prístup Joela Migdala. Ten sa snaží poukázať na predpojatosť súčasnej paradigmy, ktorá chápe štát ako najprirodzenejšiu politickú formáciu. Pre mnohých je štát tak prirodzenou vecou ako rieka, alebo pohorie, považujeme ho za odvekú súčasť našich životov a neuvedomujeme si, že sa nám takým javí len preto, že naše životy sú tak krátke a naše vnímanie ohraničené kultúrou, v ktorej žijeme. Poukazuje nato, že ak uchopíme štát ako jednu z mnohých politických organizácií, zosadíme ho z piedestálu a začleníme do kontextu ostatných spoločenských inštitúcií, vytvoríme tak priestor pre jeho oveľa lepšie pochopenie. Migdalovou hlavnou myšlienkou je štát a spoločnosť ako fragmentované jednotky, ktoré sa navzájom ovplyvňujú, súperia a ďalej transformujú. Popiera jasnú hranicu medzi tým, čomu hovoríme štát a spoločnosťou. Uvádza príklad z koloniálnych čias, kedy Angličania inkorporovali kmeňových náčelníkov do štátnej administratívy. Tí vo väčšine, radi prijali plat i výhody z toho plynúce, avšak už menej často skutočne dodržiavali pokyny nadriadených a rešpektovali štátnu hierarchiu. Úrad a zdroje využívali skôr k posilneniu svojej pozície ako náčelníka komunity. V takom prípade bola čiara medzi štátom a ďalšími časťami spoločnosti ťažko definovateľná a v neustálom pohybe.⁴⁷

Súčasný federálny politický systém tiež nie je až tak ďaleko od vyššie popísaného stavu. Voľby sú súperením o zdroje, ktoré sú distribuované, tak aby naďalej posilňovali pozíciu víťaza. Politici sa, skôr než so stranou, identifikujú s viacerými skupinami, podľa ktorých si utvárajú svoje stratégie. Migdal tvrdí, že podobne sú na tom i ostatní občania, ktorí musia voliť medzi niekoľkými spoločenskými organizáciami. Tieto združenia potom štrukturujú

⁴⁷ Migdal, J.: *State in Societa: Studying how states and societies transform and constitute one another*, Cambridge University Press, Cambridge 2001, s 122

vzťahy medzi ich členmi. Ponúkajú stimuly ako bezpečnosť, prosperita a status, ale taktiež disponujú sankciami ako vyhostenie, alebo fyzické násilie, ktorými vynucujú dodržiavanie určitých pravidiel. Každý jednotliviec potom na základe vlastného uváženia volí, ktorým z autorít sa podriadi a vytvára stratégie. Avšak tvorba stratégií v prostredí, kde ani jedna zo spoločenských organizácií (a teda ani štát) nemá natoľko veľkú autoritu, aby jej pravidlá platili pre všetkých, je nanajvýš chúlостivá. Nečelíme totižto len konkurujúcim si organizáciám, ale aj ich hroziacim sankciám. V takomto prípade hovorí Migdal o stratégiách prežitia.⁴⁸ Ako výsledok takejto stratégie sa dá chápať i momentálny rozmach militantných hnutí v delte Nigeru. Mladíci pracujú pre politiku a zastrašujú pred voľbami jeho oponentov, pre iného „godfatera“ vykonávajú bunkerig (nabúravanie ropných potrubí za účelom krádeže), po voľbách politik nezaplatí to, čo sľúbil, tak vstúpia do služby k jeho protivníkovi. Zároveň môžu byť zapojení v komunálnom konflikte s vedľajšou dedinou o tradičné územie a stále si vraviať si, že to všetko robia pre emancipáciu a rozvoj delty Nigeru.

I can't really say if I have killed anyone, but I have been shooting gun and when you release bullet you can no longer control it.....He made all sorts of promises that if we worked with him then when things get better our lives will get better too ... [but] Kenneth [Kobani] last came here during the April [2007] election—since then he has not been home again. Then we were seriously in touch then so there would be an election in this place. [During the election] the whole village is one party. If there were ANPP [All Nigeria People's Party] or other parties, we forced them to vote for PDP. There was voting, but it was we who were thumb-printing...Now he is not picking [answering] my calls again.....You see ... I come from a very piously Christian home and never wanted to kill anyone but now everyone sees me and says, "There is a cult leader."⁴⁹

⁴⁸ Migdal, Kohli, Shue: State, Power and Social Forces: Domination and Transformation in the Third World, Cambridge University Press, Cambridge 1994

⁴⁹ Human Right Watch: Politics as War The Human Rights Impact and Causes of Post-Election Violence in Rivers State, Nigeria, March 2008

Takto je ich spoločenský status zakotvený v miestnej komunite, ďalšie výhody mu plynú zo spolupráce s politickou stranou naviazanou na štát a ochranu mu poskytuje „podnikateľ“ s rozsiahlou sieťou kontaktov. Pre mladých mužov v delte je bohužiaľ takýto spôsob obživy perspektívnejší a oveľa výnosnejší než hľadanie si práce po doštudovaní vysokej školy. Tak ako je v tomto prípade nejasná hranica medzi štátom a ostatnými spoločenskými organizáciami, rovnako komplikované je pre človeka pohybovanie sa v spleti pravidiel rôznych skupín. A to hlavne kvôli tomu, že každá z nich disponuje viac menej legitímnymi možnosťami, ako vás pripraviť o život.

Napriek výraznej kritike nigérijskej politickej scény zo strany občanov a napriek ich často praktickej a osobnej skúsenosti o jej skorumpovanosti, mnoho z nich stále považuje štát za dôležitú inštitúciu, od ktorej očakávajú, že zmení podmienky v krajine. Na základe kvantitatívneho výskumu v krajinách subsaharskej Afriky, 52 % dospelých ľudí sa domnieva, že vláda môže vyriešiť všetky, alebo takmer všetky problémy. No pritom 43% si myslí, že čakať pomoc od polície je nepravdepodobné, alebo veľmi nepravdepodobné.⁵⁰ Rozpor medzi populárnymi očakávaniami ľudí a reálnym výkonom štátnych inštitúcií Migdal vysvetľuje ako výsledok súperenia slabého štátu o autoritu s ostatnými sociálnymi organizáciami. Inak interpretuje výsledky výskumu Bratton. Ten pokladá „ružové okuliare“ obyvateľov subsaharskej Afriky za dôsledok propagandy silného centralistického štátu. Tvrdí, že verejný obraz štátu ako silnej inštitúcie spôsobuje, že si ľudia nie sú schopní ani predstaviť, žiadnu inú alternatívu.⁵¹ Moja osobná skúsenosť z toho, ako Nigérijčania rozprávajú o svojom štáte je trošku iná. Ako som zmienila vyššie, veľmi záleží na tom, kto sa ich na názor pýta. Nemyslím si, že by nigérijská verejnosť mohla

⁵⁰ Bratton, M.: Working Paper No. 43: STATE BUILDING AND DEMOCRATIZATION IN SUB-SAHARAN AFRICA: FORWARDS, BACKWARDS, OR TOGETHER?
<http://www.afrobarometer.org/papers/AfropaperNo43.pdf>

⁵¹ Tamiež, s.10

byť natoľko zmanipulovaná akoukoľvek propagandou, aby nevidela realitu okolo seba. Domnievam sa, že na otázku: *What proportion of the country's problems do you think the government can solve?(none/some/most/don't know)*, by väčšina ľudí všade na svete odpovedala podobne ako respondenti tohto výskumu. Pričom skôr než silný štát, je príčinou naša globálna kultúra, ktorá nám ukazuje štát ako jedinú možnú alternatívu politickej inštitúcie. Ale v nigérijskom prípade si odpoveď vysvetľujem jednak ako prejav nacionalizmu a snahu o pozitívnu prezentáciu krajiny, ale hlavne ako stratégiu. Pretože Brattonove „ružové okuliare“ sú často jediným spôsobom, ako sa dá v Nigérii prežiť a nestratiť pri tom radosť zo života.

Prezident

Stratégiou nigérijskeho prezidenta a predmetom živej debaty medzi ľuďmi sa stala vláda práva „rule of law“, ktoré je na vrchu Yar Aduovej sedembodovej agendy.

Frankly speaking, one thing, one legacy I would want to be remembered most for and I know it is very, very difficult to achieve, but I am determined to achieve it, is the establishment of respect for the rule of law. Because all these problems this nation is facing, whether it is in the electoral process, the economy, corruption, or others, are as a result of disrespect for or violations of the rule of law. So, restoring respect for the rule of law is honestly one thing I would want to be remembered for.

President Yar'Adua⁵²

Vláda práva sa stala heslom symbolom a čarovným zaklínadlom. Právny štát ako priestor, kde platí jeden systém zákonov, ktorý sa rovnako vzťahuje na všetky subjekty, bol nahradený až mýtickou predstavou o akomsi antropomorfnom vládcovi, ktorý vyrieši všetky problémy, ak ho budete

⁵² Rozhovor s prezidentom pre Guardian: <http://www.nrguardiannews.com/>

rešpektovať. Avšak pre Yar Aduu sa rešpekt k právu stáva šikovnou zámienkou k represii každého, kto ho kritizuje. Prezident Yar'Adua má, alebo skôr mal okolo seba zvláštnu auru. Mnoho ľudí verilo, že je prvým Nigérijským politikom, ktorého nebudú nezaujímať peniaze. Do prezidentského úradu sa dostal z postu Katsinského guvernéra za výdatnej pomoci exprezidenta Obasanja, ktorému robil viceprezidenta počas prvého prezidentskeho obdobia Yar Aduov starší brat Shehu Musa Yar Adua. Podľa ľudí, s ktorými som sa rozprávala, Obasanjo pokladal Yar Adua za ľahko zvládnuteľnú postavu, ktorú nebude problém ovládať. Jeho dedukcia mala plynúť z toho, že Yar Adua nebol za celú svoju politickú kariéru zapletený do žiadneho korupčného škandálu. Ako som pochopila, v miestnej politike je takýto človek považovaný skôr za jednoduchšieho než inteligentného. Avšak Yar Adua stihol za pár mesiacov získať podporu veľkej väčšiny verejnosti a to bez ohľadu na náboženstvo, alebo etnicitu. Dokonca som počula názor, že moslimovia (Yar Adua pochádza z aristokratickej rodiny etnika Fulani) sú menej náchylní ku korupcii, pretože neprikladajú peniazom takú váhu. V každom prípade, Nigériou prechádzala pri jeho zvolení istá vlna optimizmu, alebo skôr nádeje, že sa situácia bude postupne zlepšovať. Po dvoch rokoch vo funkcii bez výrazných zmien, sa rozbehla celospoločenská diskusia hodnotiaca jeho výsledky. Zaujímavý paradoxom je, že napriek tomu, že Nigérijčania volajú po neskorumpovaných lídroch, ktorí nemyslia len na vlastné blaho, keď sa objaví politik s tak čistým štítom ako má Yar Adua, tejto jeho devíze je prikladaný mizivý význam. Keď sa na začiatku prezentoval ako politik, ktorý chce ľudu slúžiť a nie vládnuť, zožal aplaus verejnosti, ktorá bola zvedavá, ako taká služba bude vyzeráť. Po bývalom prezidentovi Obasanjovi, ktorý sa nikdy nebál svoju politiku koreniť troškou „big man“ príchute a mal prezývku „the bull“, sa Yar Adua snaží budiť veľmi triezvy a skromný dojem. Pričom jeho rétorika služby a vlády práva asocjuje tú „správnu“ demokraciu. Po roku pekného dojmu však prezident začal získavať prezývky typu „baba go slow“

(baba sa zvyklo hovoriť Obasanjovi, go slow je hovorový výraz pre dopravný zápchu), Yawn'Adua, alebo Sof'ly, Sof'ly Yardy. Všetky naznačujú, čo je prezidentovi vyčítané najviac – jeho pomalosť. Kedy je pomalosťou myslená často krát skôr slabosť. Kritici sa zameriavajú na jeho zdravotný stav, s podozrením, či je vôbec fyzicky schopný viesť krajinu. Vyčítajú mu, že podlieha názorom „zlých radcov“. Ľudia ho nepokladajú za osobnosť, je pre nich slabým človekom, ktorý nepatrí do politiky.

Patrik Chabal hovorí o dvoch prelínajúcich sa druhoch morality, ktoré ovplyvňujú nielen činnosť politikov, ale aj očakávania, ktoré k nim ľudia upierajú. Jednou je „moderná“ zodpovednosť politika plynúca z jeho zvolenia občanmi, druhou je „tradičná“ zodpovednosť plynúca z povinnosti k skupine, založená na reciprocite.⁵³ Kritika ľudí, ktorá smeruje k Yar Aduovi je zapríčinená tým, že jeho demokratický prejav sa ukázal ako prázdny, avšak jeho schopnosť presadiť svoje plány neformálnymi spôsobmi je tiež nedostatočná. Neformálne stratégie pritom nemusia byť nevyhnutne spojené s korupciou, ide práve o schopnosť dokázať naplniť záväzky, ktoré má voči skupine ľudí, ktorej je zaviazaný.

NÁBOŽENSTVO

V tejto kapitole by som rada predchádzajúce informácie o tom, ako ľudia fungujú v politicko-ekonomickom priestore delty Nigeru, začlenila do ďalšej roviny. Pokúsim sa ukázať, ako náboženstvo ovplyvňuje politiku samotnú a v druhom rade, ako ovplyvňuje pohľad ľudí na ňu. Avšak nechcem hovoriť o náboženstve v striktno inštitucionalizovanej podobe, čím by v delte bolo určite kresťanstvo, ale skôr o synkretizovanej podobe viery, ktorú tvorí

⁵³ Chabal, P.: Africa: The politics of Suffering and Smiling, Zed Books, London 2009, s.71

kresťanstvo, rôzne kresťanstvom ovplyvnené sekty, tradičná viera a taktiež čarodejníctvo. Keď budem popisovať, ako náboženstvo zasahuje do voľby stratégií jednotlivých ľudí, budem mať na mysli práve tento komplexný duchovný svet, ktorý formuje konanie nielen bežných ľudí, ale aj politikov a v neposlednom rade i revoltujúcich militantov.

Leadership

Ak by som ešte nadviazala na pohľad ľudí na prezidenta, môžeme dodať, že jeho konanie je taktiež vnímané cez vyššie zmienený komplex spirituálnych hodnôt. Sami Nigérijčania sa považujú za jeden z najreligióznejších národov a očakávajú od svojich politikov, že sa budú chovať v zhode s ich náboženskými povinnosťami. Ozývajú sa názory, že by sme mali voliť len skutočne veriacich politikov, ktorí nasledujú učenie Ježiša Krista, alebo pravoverných moslimov oddaných všemohúcemu Alahovi. Používa sa termín „spiritual capital“. A náboženská morálka je vnímaná ako jedna z nádejí, ako bojovať proti korupcii. Na druhej strane súčasťou rovnakej morálky je i koncept recipročnej ekonomiky, ktorá je spojovaná s klientelizmom. Je považované za oveľa morálnejšie recyklovať než akumulovať majetok. Ako pozitívna vlastnosť je vnímaná viac štedrosť než výkonnosť. A úspech sa nemeria nahromadeným bohatstvom, ale jeho správnu distribúciou a vhodnou exhibíciou. Ďalším žiaducim momentom, ktorý je od ľudí vo vedúcich postaveniach očakávaný, je orientácia na skupinové a nie individuálne záujmy. Neznamená to len, že materiálne výhody musia byť rovnomerne rozdelené, ale na to, aby sa váš osobný úspech odrazil i vo vašom statuse a autorite, musíte jednať v súlade s morálkou vašej komunity.⁵⁴ Stretla som sa s viacerými prípadmi synov, ktorí odišli do zahraničia, kde úspešne doštudovali a budujú si kariéru, avšak doma sa im nedostáva žiadneho uznania. I keď akejkolvek ceste do zahraničia je

⁵⁴ Chabal, P.: Africa: The politics of Suffering and Smiling, Zed Books, London 2009, s.81

pripisovaná značná prestíž, ak sa osoba prestane chovať podľa morálnych hodnôt, v tomto prípade je najčastejšie, že prestane prejavovať náležitý rešpekt svojim rodičom, poprípade začne striedať partnerky/partnerov, nech by bol jeho majetok a úspech v cudzine akýkoľvek, doma stráca autoritu.

Náboženstvo ako biznis

Náboženstvo je v Nigérii všadeprítomné. Autobusová spoločnosť sa volá „God is good motor“. Nakupovať chodíte do potravín „Nášho Pána“, kde sa nepredáva alkohol a miestna gospelová raperka spieva:

Don t joke with me, I am child of god.

Don t joke with me, I am powered by god.

If you provoked me to call his name Jesuuuuus, you are finished.

I am covered by blood of Jesuuuus....

Náboženstvo nie je len súčasťou pop kultúry, ale zasahuje i do politického diskurzu a prepožičalo si i jeho praktiky. Ak som v predchádzajúcej kapitole hovorila o preferovaných vlastnostiach nigérijských lídrov, kresťanským cirkvám sa podarilo pochopiť a aplikovať logiku africkej politickej etiky takmer lepšie než politikom. Moja osobná skúsenosť plynie zo stretnutia s Pentakostálnou cirkvou, ktorá má v Nigérii značný počet stúpencov. Tá sa veľmi dobre etablovala nielen na miestne prostredie ale i na spôsoby obchodného managementu. Pastor vystupuje ako silná osobnosť. Tí najobľúbenejší majú vlastné billboardy, ktoré lákajú do ich kostolov. Majetok je akumulovaný, ale distribuovaný k šíreniu viery a na mnohé iné charitatívne účely, avšak takým spôsobom, aby bola akcia viditeľná a zrozumiteľná pre ostatných členov kongregácie, čím si cirkev všeobecne a pastor konkrétne zvyšuje status a prestíž. Jedným zo spôsobov exhibície materiálnych statkov sú i kostoly. Nie však svojou architektúrou, ale technickým vybavením. Pentakostálne svätostánky sú zariadené veľkými plochými obrazovkami,

výbornou zvukovou technikou a kapelou s elektrickými hudobnými nástrojmi. Tieto statky vystupujú ako symboly bohatstva, o to viac, keď celá krajina trpí nedostatkom elektrického prúdu. Cirkvi sa tak snaží prezentovať samú seba ako dôkaz toho, čo hlása: ak budeš žiť v mene Ježiša Krista, dostane sa ti úspechu, kariéry i bohatstva. Na jednej strane jej to prináša rozsiahlu popularitu, na druhej avšak čím ďalej tým viac ľudí začína byť citlivých na aroganciu a ziskuchtivosť nových cirkví. Jeden z lídrov komunity Ikwerre v Port Harcourt sa mi priznal, že ak by sa narodil v dnešnej dobe, tak by už v boha asi neuveril. Orientáciou na materiálne statky si je pentakostalizmus veľmi blízky s pojatím čarodejníctva, ktoré je vo veľkej miere využívané práve k získavaniu majetku. Vzťah pentakostálnej cirkvi k juju, ako je čarodejníctvo v Nigérii nazývané, je ambivalentný. Na jednej strane kresťanstvo existenciu nadprirodzených síl neuznáva, na druhej strane proti nim bojuje, čím nepriamo potvrdzuje, že sú. Pentakostálna cirkvi dokonca organizuje náboženské stretnutia, kde sa špeciálne venujú vymietaniu temných síl. Avšak v niektorých ohľadoch sa dá povedať, že Pentakostalizmus dokonca preberá tradičné úlohy juju. V jednej z rurálnych oblastí došlo k niekoľkým nevysvetleným úmrtiam, miestni sa obávali, že sa dostali do moci niektorého z juju čarodejníkov. Normálne by sa obrátili na pomoc k nejakému ďalšiemu z iných čarodejníkov, ale jeden pentakostálny pastor sa sám ponúkol, že vykoná obrad, ktorý im pomôže. Išlo o verejnú kresťanskú bohoslužbu, kedy každý z náčelníkov presypal pastorovi do rúk hrst piesku, čo malo symbolizovať predanie pôdy do rúk božích. Týmto príbehom som chcela poukázať jednak na spirituálny synkretizmus, ale taktiež na šikovnosť, s akou sa Pentakostalizmus pôvodne fungujúci prevažne v Spojených Štátoch, etabloval do nigérijského prostredia.

Juju

„Political science does not do „voodoo“. Unfortunately for political scientists, „voodoo“ does politics.“

Patric Chabal⁵⁵

Juju už niekoľkokrát figurovalo v politických aférach. Len pre príklad, v auguste 2008 predseda Niger Delta Development Commission (NDDC) Ambassador Sam Edem oslovil známeho juju čarodeja, aby ho zbavil konkurenta a pomohol mu získať prestížny kontrakt. Edem za tým účelom musel obetovať 270 miliónov naira, ktoré spálil na cintoríne v Port Harcourt. Keď vypršala doba, do ktorej mal Timi Alaibe zomrieť a nestalo sa tak, čarodej len na vysvetlenie poznamenal, že *„his (Alaibe's) spirit is too strong“*. Yar Adua započal vyšetrovanie pre spreneveru štátnych peňazí, ale Edem sa háji, že peniaze z neho čarodej vylákal prostredníctvom kúzla.⁵⁶ Čarodejnici juju, alebo „juju priest“ ako sa im hovorí, sú vážené, ale i obávané osoby a nie je zriedkavé, že si politici kupujú ich služby. Hlavným znakom čarodejov je ich vnútorná sila, ktorá sa navonok prejavuje svetskou mocou a materiálnym bohatstvom. Preto sú často upodozrievaní podnikatelia a politici. Avšak jednou z ďalších charakteristík je i lakomosť. Z čarodejníctva bývajú obviňované osoby, ktorých chovanie sa odkláňa od miestneho pojatia morálnosti. To napríklad znamená, i hromadenie majetku sám pre seba, kedy dotyčný nedistribuuje zdroje medzi svoju komunitu. Obvinenie z čarodejníctva je tak i závažnou politickou zbraňou a zároveň stratégiou, ako prinútiť politikov k plneniu ich záväzkov. Keďže ich legitimita plynie z reprezentovania záujmov komunity, obvinenie z čarodejníctva nemôžu brať na ľahkú váhu.⁵⁷

⁵⁵ Chabal, P.: Africa: The politics of Suffering and Smiling, Zed Books, London 2009, s.66

⁵⁶ <http://allafrica.com/stories/200808070590.html>, Kinsley Nwezeh: Juju Scam - Yar'Adua Orders Probe of NDDC Boss

⁵⁷ Chabal, P.: Africa: The politics of Suffering and Smiling, Zed Books, London 2009, s.76

Čarodejníctvo zohráva úlohu i v Boji za rozvoj Deltý Nigeru ako jedna z jeho vzájomne prepletených rovín. Okrem úprimnej snahy o zlepšenie životnej úrovne miestnych obyvateľov, je tu úroveň politická, kedy sú jednotlivé gangy poplatné politickým stranám a najímané na zastrašovanie ich oponentov. Gangy taktiež bojujú i medzi sebou, o etnické hranice, o priazeň politikov, alebo jednoducho o mocenskú nadvládu. Avšak každá z militantných skupín má svojho „juju priest“, ktorý sa stará o to, aby boli bojovníci nezraniteľní a výpravy úspešné. Existuje tu rituál Ijawského boha vojny Egbesu, ktorý keď podstúpiš, nemôžeš byť zranený žiadnou strelnou zbraňou. Niektorí hovoria, že žiadnou oceľovou zbraňou, čiže ani mačketou. Počula som aj historku, ako sa celá jednotka ponorila do rieky a vydržala pod vodou viac než pol hodinu. BBC reportér vo svojej knižke o Nigérii píše o slečne, do ktorej vojaci počas demonštrácie vystrieľali niekoľko guliek, tie sa však odrazili od jej tela, ona ich zdvihla a s úsmevom podala naspäť vojakom. Poučná je historka o neveriacom mladíkovi, ktorý po vykonanom rituáli, podal šamanovi zbraň a požiadal ho o dôkaz, že kúzlo funguje. Kúzlo nefungovalo. Možno šamana podráždila mladíkova nedôvera, v každom prípade, chlapec to neprežil. Rituál vyzerá tak, že čarodej spôsobí niekoľko malých rezných rán po celom tele, do úst vám vloží palmový list a okolo hlavy uviaže červeno-bielu čelenku. Existujú však i povesti, že nezraniteľnosť sa dá vykúpiť len obetou čerstvo narodených bábätkok.

Vo všeobecnosti je juju využívané hlavne na získanie, alebo prinavrátenie strateného bohatstva a vo veciach lásky. Ľudia, ktorí zbohatnú zo dňa na deň, sú vždy podozriví z čarodejníctva, i keď dnes je obľúbenejším vysvetlením bunkering, alebo internet. Juju je pokladané za zlo, za násilnú skratku, rýchle riešenie problémov, ktoré prináša nepredvídateľné dôsledky v budúcnosti. Keď som sa spýtala, či existujú i juju kňazi, ktorí praktikujú bielu mágiu, s úsmevom mi bolo povedané, že dobrý juju priest je len catholic priest.

Napriek tomu, že Nigérijčania sa pokladajú za jeden z najreligióznejších národov, juju je používané veľmi často. Ak si bol okradnutý, je efektívnejšie ísť za juju kňazom než na políciu. Za malý poplatok, ťa bude zlodej čakať aj s ukradnutými vecami pred dverami tvojho domu. Taktiež existujú kúzla, ktoré preventívne chránia dom pred krádežou. Napr. začarované metly, ktorých keď sa zlodej dotkne, je nútený do rána zametať, kým ho ty neprepustíš. Ľudia to opisujú ako istý druh hypnózy. Luskneš a zlodej sa preberie, dezorientovaný nevie ako sa sem dostal, čo sa stalo. Za hocijaký prsteň, ktorý nosíš na ruke juju kňaz vykoná kúzlo touch&go, dotkneš sa osoby, ktorú chceš zviešť, alebo uniesť a tá je nútená ťa nasledovať. Avšak najviac príbehov sa koncentruje okolo získavania bohatstva. To sa dostávame k tajným miestnostiam, kde rodina drží ani živú ani mŕtvu bytosť, ktorá produkuje peniaze. Predstavte si zombíka, ktorému zo všetkých otvorov lezú bankovky. Alebo s juju kňazom uzavrieš dohodu, niečo ako upísanie sa diablovej, že po istý čas budeš nepredstaviteľne bohatý, avšak v dohodnutý termín musíš zomrieť. Najrozšírenejší spôsob, ako získať majetok je obetovanie niekoho blízkeho z rodiny. Juju kňazovi zaplatíš jeho hlavou. Nigérijská polícia nachádza veľa bezhlavých mŕtvol. O tom, či čarodejníctvo funguje, alebo nefunguje sa nedebatuje. To, že niekto má tridsať, vysokú školu, pragmatický pohľad na svet a počítačovú firmu si vôbec neodporuje s tým, že úplne vážne diskutuje o tom, ako včera na Garrison Junction dopadla mačka, ktorá sa premenila v ženu. Čarodejníctvo je prirodzenou súčasťou myslenia a jeden z ďalších uhlov pohľadu.

ZÁVER

Cieľom tejto práce bolo načrtnúť obraz toho, ako obyvatelia Delti Nigeru vnímajú svoju realitu. Je obdivuhodné, že napriek tomu, ako sa situácia

v Nigérii môže zdať zúfalá pre vonkajšieho pozorovateľa, obyvateľa Port Harcourt, s ktorými som mala tú česť sa stretnúť, dokážu voliť viaceré stratégie, ktoré im umožňujú pozitívny prístup k životu v industriálnom prostredí, kde ropa neslúži vám, ale vy jej.

I keď podľa štatistík je len každý jeden zo siedmich mladých ľudí medzi vekom 15 až 29 rokov zamestnaný, štatistiky nedokážu zachytiť mieru zamestnanosti v neformálnom sektore, ktorý tvorí kostru pre ekonomické stratégie Nigérijčanov. Cez remeselníkov, ktorí dokážu vyrobiť kabelky a topánky na nerozoznanie od Versaceho originálu, slečny, ktoré vám k lodičkám ušijú do hodiny perfektný kostým z látky prepašovanej z Ghany, pouličných predavačov nafty v nazelenalých pet fľaškách, mladíkov, ktorí dokážu s klúdom jogína, bežať s dvoma kilami pomarančov na hlave rovnako rýchlo ako autobus, a takto by som mohla pokračovať donekonečna. Nigérijská ekonomika jednoznačne trpí závislosťou na rope, avšak obyčajní ľudia, ku ktorým sa zisky z ropy nikdy nedostanú, sú svojím spôsobom z časti zbavení i jej kliatby.

Služby, ktoré nigérijský štát nie je schopný zabezpečiť, sú nahrádzané inými inštitúciami. Jednou z nich je napríklad i čarodejníctvo. Ktoré častokrát supluje nefunkčné súdnictvo a políciu, ktorá sa dávno prestala starať o bezpečnosť občanov. Najhlavnejšou je určite rodina. Bez nádeje na akékoľvek sociálne prídavky, pomoc v nezamestnanosti, alebo dôchodok sa musíte chovať tak, aby ste sa na ľudí okolo seba mohol v prípade núdze spofahnúť. Aby rodinná, či komunitná sociálna záchranná sieť bola funkčná, je nutné prikladať vzťahom k ľuďom okolo vás skutočnú dôležitosť. Výsledkom je stále pretrvávajúci vzájomný rešpekt, či už je to rešpekt k starším, k rodičom, alebo manželovi. Je to jedna z posledných hodnôt, ktoré ropou zmietanú spoločnosť chránia pred hroziacou anómiou.

LITERATÚRA

Bratton, M.: State Building and Democratization in Sub-Saharan Africa: Forwards, Backwards, or Together?

WorkingPaperNo.43

Eriksen, T.H.: Sociální a kulturní antropologie, Portál, Praha 2008

Chabal, P.: Africa: The politics of Suffering and Smiling, Zed Books, London 2009

Harvan, M.: "Its Eventual Victory Is Not in Doubt": An Introduction to the Literature of Ken Saro Wiva, Alif: Journal of Comparativ Poetics, No. 17, 1997

Human Right Watch: Politics as War The Human Rights Impact and Causes of Post-Election Violence in Rivers State, Nigeria, March 2008

Ifeka, Caroline: Oil, NGOs & Youths: Struggles for Resource Control in the Niger Delta, Review of African Political Economy, Vol. 28, No. 87, Civil Society, Kleptocracy & Donor Agendas: What Future for Africa?. (Mar., 2001), pp. 99-105.

Klíma, V.: Stručná historie Států: Nigérie, Libri, Praha 2003

Paul M. Lubeck, Michael J. Watts, Ronnie Lipschutz: Convergent Interest: U.S. Energy Security and the „Securing“ of Nigerian Democracy, Centre For International Policy, Washington DC 2007

Migdal, Joel: *State in Society: Studying how states and societies transform and constitute one another*, Cambridge University Press, Cambridge 2001

Migdal, Kohli, Shue: *State, Power and Social Forces: Domination and Transformation in the Third World*, Cambridge University Press, Cambridge 1994

Melson R.; Howard Wolpe: *Modernization and the Politics of Communalism: A Theoretical Perspective*, *The American Political Science Review*, Vol. 64, No. 4. (Dec., 1970), pp. 1112-1130.

Omeje, K.: *Extractive Economies and Conflicts in the Global South*, Ashgate, Aldershot 2008

Reno, W.: *Warlord Politics and African States*. Boulder, London: Lynne, Rienner, 1998

Silverman, D.: *Ako robiť kvalitatívny výskum*, Ikar, Bratislava 2005

Ukoha Ukiwo: *On the Study of Ethnicity in Nigeria*, CRISE Scholar Nigeria, University of Oxford, Department of International Development, 2005

Watts, M.: *Blood oil: The anatomy of a petro-insurgency in the Niger delta*, *Focaal-European Journal of Anthropology* 52 (2008): 18-38

Watts, Kashi: *Curse of the Black Gold*, powerHouse Books, New York 2008

Howard Wolpe: *Urban politics in Nigeria: A study of Port Harcourt*, University of California Press, London 1973

INTERNET

<http://geography.berkeley.edu/ProjectsResources/ND%20Website/NigerDelta/WP/11-Okonta.pdf>

www.thisdayonline.com

www.ngrguardiannews.com

www.saharareporters.com

<http://www.afrobarometer.org/papers/AfropaperNo43.pdf>

www.allafrica.com

http://www.youtube.com/watch?v=I8rNC_H6x78

<http://www.mosop.org/media.html#NigerDeltaTechComReport112008>

http://en.wikipedia.org/wiki/Economic_anthropology